

3. Economische activiteit en arbeidsmarkt in België

3.1	Ondanks de aanhoudende COVID-19-pandemie, vertoonde de Belgische economie een sterk herstel	91
3.2	Aanhoudende groei van de werkgelegenheid in een arbeidsmarkt onder druk	98
3.3	Nadat de binnenlandse vraag uitzonderlijk was gedaald in 2020, was ze de voornaamste motor van het economische herstel in 2021	103
	Kader 2 – Deed de recessie van 2020 een aanbodtekort ontstaan dat een blijvend effect op de economische bedrijvigheid kan hebben?	

3.1 Ondanks de aanhoudende COVID-19-pandemie, vertoonde de Belgische economie een sterk herstel

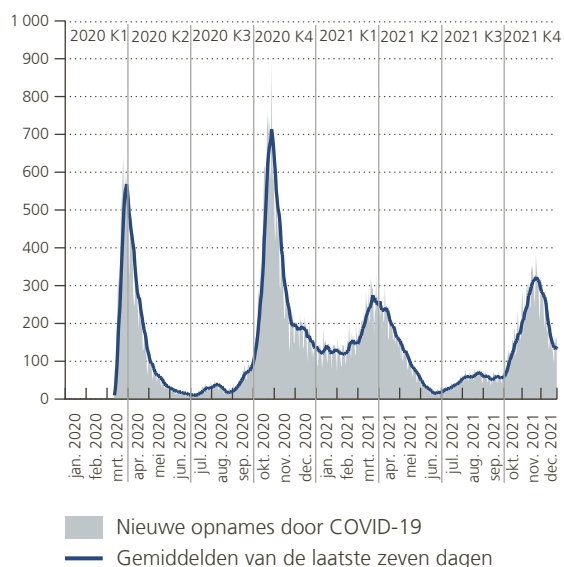
De COVID-19-pandemie bleef in 2021 op de Belgische economie wegen, zij het in mindere mate dan het jaar voordien. Toen de gezondheidstoestand in de herfst van 2020 verslechterde, werden nieuwe maatregelen ingevoerd om het aantal nieuwe besmettingen te beperken. De meeste van die maatregelen bleven van toepassing tijdens de eerste helft van 2021, waarna een

deel ervan geleidelijk kon worden opgeheven doordat de gezondheidstoestand gaandeweg normaliseerde, met name dankzij de vooruitgang die werd geboekt in de vaccinatiecampagne. In de herfst laiden de COVID-19-besmettingen echter weer op en werden de gezondheidsmaatregelen opnieuw verstrengd om de pandemie te bestrijden. Deze maatregelen leidden

Grafiek 3.1

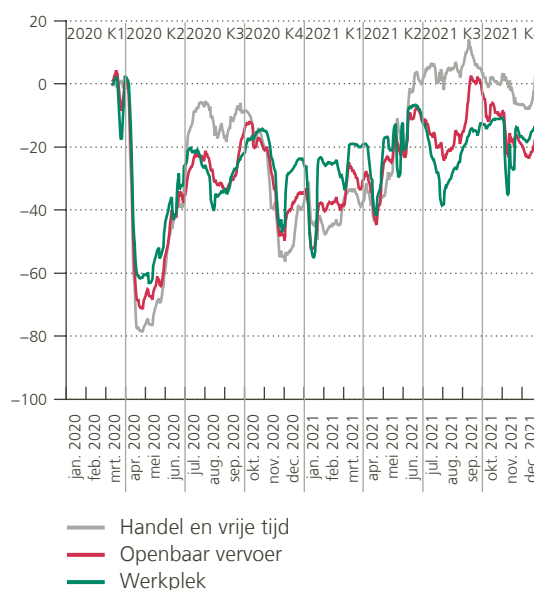
De gevolgen van de COVID-19-pandemie lieten zich in het bijzonder in het eerste en laatste kwartaal van 2021 voelen

Ziekenhuisopnames door COVID-19

Mobiliteitscijfers van Google

(verloop van het bezoek aan verschillende plaatsen en van de duur ter plaatse ten opzichte van een referentiewaarde¹, gemiddelden van de laatste zeven dagen)

Bronnen: Google, Sciensano.

¹ Mediaanwaarde voor een gegeven dag berekend over de periode tussen 3 januari en 6 februari 2020.

echter niet tot een lockdown voor de bevolking of de sluiting van grote delen van de economie zoals het voorgaande jaar het geval was geweest, terwijl dat wel het geval was in andere regio's van de wereld die een uitbarsting van de epidemie het hoofd moesten bieden. Ze waren meer gebaseerd op een striktere naleving van de afstandsregels en op de verplichting over een Covid Safe Ticket te beschikken om bepaalde plaatsen te mogen betreden. De aankondiging van de verslechterende gezondheidstoestand maakte echter – nog voordat de nieuwe maatregelen werden meegedeeld – dat consumenten hun mobiliteit vrijwillig gingen verminderen, wat de economische activiteit onder druk zette.

Na de historische daling in 2020, steeg het bbp in 2021 sterk, tot voorbij het niveau van vóór de crisis

Tijdens de eerste maanden van 2021 werden bepaalde maatregelen om de COVID-19-pandemie tegen te gaan afwisselend verstrengd en versoepeld. Zo werden de contactberoepen vanaf eind maart gedurende ongeveer een maand gedwongen om hun activiteiten volledig op te schorten, terwijl de zogenaamde niet-essentiële handelszaken dat gedeeltelijk moesten doen. In vergelijking met dezelfde periode van het voorgaande jaar werd de

economie minder afgeremd door de beperkingen, aangezien de industrie en de bouwnijverheid relatief gespaard bleven. Door hun ervaring met eerdere beperkingen waren heel wat bedrijven – in alle sectoren – bovendien beter voorbereid om deze restricties het hoofd te bieden. Door de vooruitgang die werd geboekt met de vaccinatiecampagne en de verminderde verspreiding van COVID-19 onder de bevolking konden de gezondheidsmaatregelen vervolgens worden versoepeld. In mei werd bijgevolg de avondklok afgeschaft en kon vooral de horeca, na meer dan zes maanden gesloten te zijn geweest, zijn activiteiten hervatten. Over het geheel genomen steeg het bbp in het eerste en tweede kwartaal van 2021, ondanks de beperkende maatregelen, met respectievelijk 1,2 en 1,7% ten opzichte van de voorgaande kwartalen.

De geleidelijke verbetering van de epidemische situatie tijdens de zomer en een hoge vaccinatiegraad, die een medische oplossing voor de crisis concreter maakte, zorgden er samen voor dat de gezondheidsmaatregelen verder konden worden opgeheven. De meeste private en publieke evenementen werden immers opnieuw toegelaten, mits er bepaalde voorwaarden werden nageleefd. Met een stijging van 2% in het derde kwartaal, wat neerkwam op de derde groeiversnelling op rij, kwam het bbp op en vervolgens met 0,5% voorbij het niveau van vóór de crisis uit.

Aan het einde van 2021 verspreidde het coronavirus zich opnieuw hevig en werden nieuwe beperkingen opgelegd. Door de hoge vaccinatiegraad op nationaal niveau, waardoor de gevolgen voor de gezondheidssector in zekere mate konden worden beperkt, kon een lockdown voor de bevolking en de sluiting van grote delen van de economie zoals in het voorgaande jaar worden vermeden. De maatregelen waren met name gebaseerd op een striktere naleving van enkele basisregels, zoals het dragen van een mondkapje en het respecteren van de afstandsregels, en op de verplichting, vanaf november, over een Covid Safe Ticket te beschikken om bepaalde plaatsen te mogen betreden. De horecazaken kregen desondanks een vroeger sluitingsuur opgelegd. Bovendien hadden vanaf de zomer aanbodbeperkingen, zowel in termen van een tekort aan arbeidskrachten, materiaal en bevoorrading als van hogere inputkosten, een zware impact op de economische activiteit die sterk vertraagde of belemmerd werd in talrijke ondernemingen. De bbp-groei verslaptte bijgevolg in het vierde kwartaal, maar bleef positief met een toename van 0,5% ten opzichte van het voorgaande kwartaal.

Het bbp groeide in 2021 uitzonderlijk met meer dan 6%

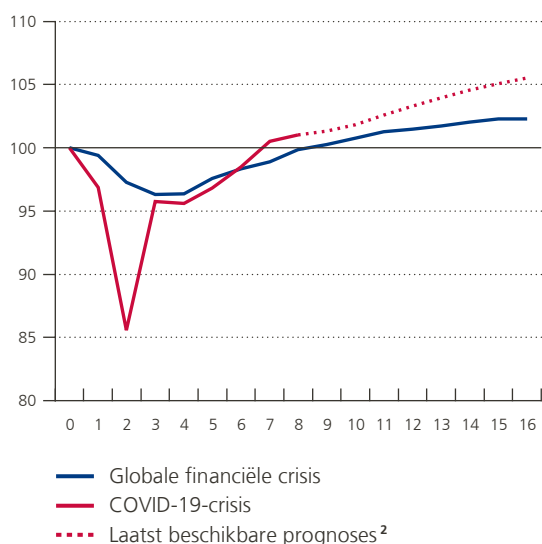
In 2021 steeg het bbp naar volume in totaal met 6,1% in vergelijking met het voorgaande jaar. Dat is één van de sterkste gemiddelde stijgingen die op jaarbasis in België werd opgetekend sinds de Tweede Wereldoorlog. Ze volgt weliswaar direct op de grootste negatieve schok die in dezelfde periode werd opgetekend, maar het herstel blijft uitzonderlijk, niet alleen gezien de verwachtingen maar ook in vergelijking met de grootste eerdere economische recessie uit de recente geschiedenis, namelijk de globale financiële crisis van 2008-2009. Terwijl de initiële schok veroorzaakt door de verspreiding van COVID-19 viermaal groter was, bereikte en overtrof het bbp immers zijn niveau van vóór de crisis in amper zeven kwartalen, terwijl daar tijdens de globale financiële crisis negen kwartalen voor nodig waren. Dit is voornamelijk te verklaren door de aard van de twee recessies: de crisis van 2008-2009 werd veroorzaakt door financiële onevenwichten, waaronder het uiteenspatten van de vastgoedzeepbel in de Verenigde Staten, wat in België leidde tot een sterke daling van de buitenlandse vraag en een algemene vertrouwenscrisis, terwijl de COVID-19-pandemie

Grafiek 3.2

De economische activiteit nam duidelijk toe en overtrof vanaf het derde kwartaal van 2021 haar niveau van vóór de crisis

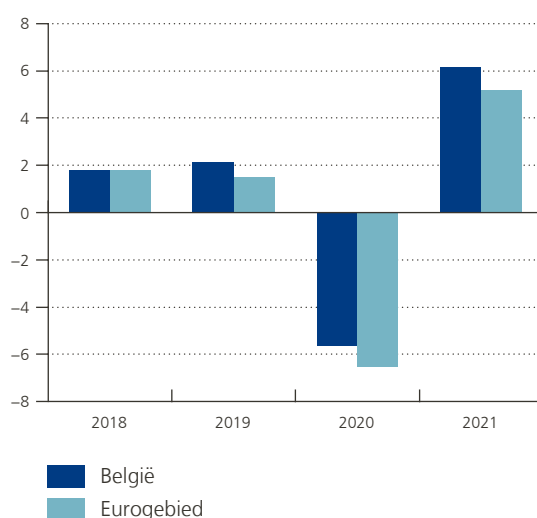
Verloop van het bbp naar volume

(indexcijfers, pieken vóór de crisis¹ = 100, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Groei van het bbp naar volume

(veranderingspercentages op jaarbasis, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Bronnen: ECB, INR, NBB.

1 De pieken vóór de crisis (t = 0) stemmen overeen met respectievelijk het tweede kwartaal van 2008 en het vierde kwartaal van 2019.

2 Economische prognoses van de Bank van december 2021.

een volkomen exogene schok vormt. Zo was het herstel in 2021 bijzonder krachtig en snel dankzij de massale overheidssteun om de inkomens van talrijke huishoudens en van ondernemingen en zelfstandigen te vrijwaren. Door deze bescherming kon de economische activiteit zich snel normaliseren zodra de omstandigheden beter werden.

De bbp-groei in België was in 2021 0,9 procentpunt hoger dan die in het eurogebied, waar het bbp met 5,2 % toenam. Dit verschil is voornamelijk toe te schrijven aan de grotere veerkracht van de Belgische economie tegenover de gezondheidsmaatregelen die vanaf de herfst van 2020 werden getroffen. Zoals eerder vermeld, steeg het bbp in België in het eerste kwartaal immers met 1,2 %, ondanks de verstrenging van de beperkende maatregelen, terwijl het bbp in het eurogebied als geheel met 0,3 % bleef dalen.

De industrie en de bouwnijverheid leden gaandeweg onder de aanbodbeperkingen, terwijl de diensten de voornaamste motor van de groei werden

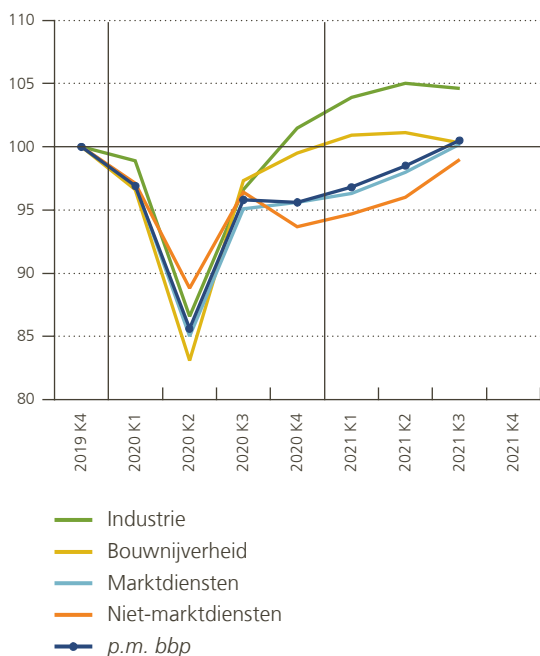
De coronacrisis had heterogene gevolgen voor de verschillende bedrijfstakken. Hoewel ze in 2020 allemaal negatief werden beïnvloed, werden vooral de dienstenactiviteiten het zwaarst getroffen door de maatregelen om de verspreiding van COVID-19 tegen te gaan, met name wanneer ze nauwe contacten tussen personen vergen. Aangezien de diensten een bijzonder belangrijk aandeel hebben in de totale in België gecreëerde toegevoegde waarde, droegen ze dus in aanzienlijke mate bij tot de daling van het bbp. Ook in 2021 hebben de gevolgen van de COVID-19-pandemie de verschillende bedrijfstakken ongelijk getroffen.

Grafiek 3.3

De marktdienstactiviteiten hebben de groei ruimschoots ondersteund vanaf het tweede kwartaal

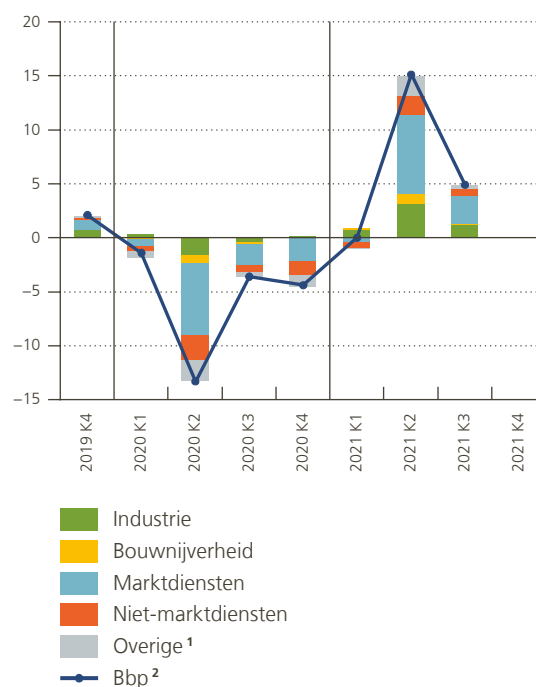
Toegevoegde waarde naar volume

(indexcijfers, 2019 K4 = 100, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het bbp naar volume

(in procentpunt, tenzij anders vermeld; voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Bron: INR.

1 Met name de bedrijfstak 'landbouw, bosbouw en visserij' en de product gebonden belastingen ongerekend subsidies.

2 Veranderingspercentages t.o.v. de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar.

De industrie, die doorgaans gevoeliger is voor conjunctuurschommelingen, profiteerde ten volle van het economisch herstel vanaf het derde kwartaal van 2020 en toonde zich bijzonder veerkrachtig tegenover de verslechterende gezondheidstoestand aan het einde van dat jaar. In 2021 zette ze haar herstel voort – zij het aan een iets minder uitgesproken tempo – en steeg haar toegevoegde waarde in de loop van de eerste drie kwartalen met 11,2% ten opzichte van de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar. Vergelijken met het begin van de epidemie in 2020 werd ze weliswaar minder rechtstreeks getroffen door de gezondheidsmaatregelen en werd ze niet gedwongen om haar activiteiten – al was het maar gedeeltelijk – op te schorten, maar haar herstel is ook deels toe te schrijven aan de eerder opgedane ervaring en de invoering van protocollen waardoor de activiteit in dergelijke omstandigheden efficiënter kan worden georganiseerd. De groei van de toegevoegde waarde, die begin 2021 nog krachtig was, met 2,3% in het eerste kwartaal, vertraagde echter en halveerde in het tweede kwartaal (1,1%) en werd lichtjes negatief in het derde kwartaal (-0,4%). De activiteit in de industrie werd immers gehinderd door aanbodbeperkingen, die in de loop van het jaar steeds prangender werden. Volgens een enquête die de Bank in oktober voerde, kampte bijna 65% van de bevraagde industriële ondernemingen met een personeelstekort en, vooral, meer dan 80% met bevoorradingsproblemen.

De dienstenactiviteiten waren de voornaamste motor van de groei

De ondernemingen raamden de negatieve impact van dat personeelstekort en van die bevoorradingsproblemen op hun productie op respectievelijk 4 en 6%. Bovendien rapporteerden vele industriële ondernemingen een duidelijke stijging van de inputkosten, terwijl hun bedrijfstak daar zeer gevoelig voor is.

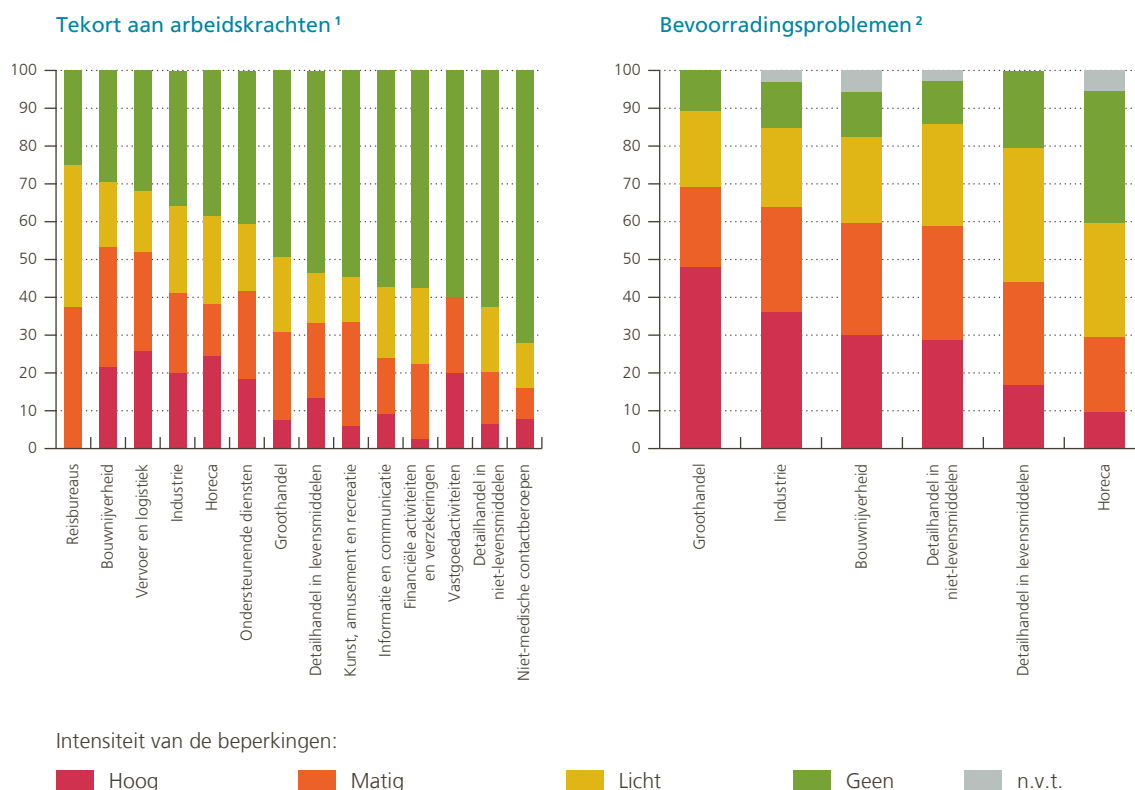
Niet alle takken van de industrie hebben echter in dezelfde mate profijt getrokken van het economisch herstel na de initiële schok. Van de belangrijkste industriële sectoren van de Belgische economie liet vooral de farmaceutische industrie – die ongeveer 20% uitmaakt van de verwerkende nijverheid – zeer opmerkelijke resultaten optekenen gedurende de eerste drie kwartalen van het jaar. Deze industrietaak profiteerde van de grote vraag naar vaccins en zijn productie werd massaal uitgevoerd, wat in de eerste negen maanden van het jaar in totaal ongeveer 0,15 procentpunt aan de bbp-groei bijdroeg. De metaalindustrie daarentegen – die ongeveer 10% van de verwerkende nijverheid in België uitmaakt – leed sterk onder de bovenvermelde aanbodbeperkingen en zag haar toegevoegde waarde tijdens de eerste negen maanden van het jaar dalen.

Ook de toegevoegde waarde van de bouwnijverheid steeg sterk in de eerste drie kwartalen van 2021, met 9,1% ten opzichte van de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar. De bouw- en renovatiewerkzaamheden bleven voordeel trekken van

Grafiek 3.4

Tal van ondernemingen moesten het hoofd bieden aan aanbodbeperkingen

(in % van de bevroegde ondernemingen die aanbodbeperkingen ondervonden, naargelang van de intensiteit van die beperkingen, oktober 2021)

Bron: *Het herstel was krachtig, maar wordt steeds meer afgeremd door aanbodbeperkingen*, NBB, 8 november 2021.

1 Met uitzondering van de zelfstandigen.

2 Andere dan prijsstijgingen.

de aanhoudende algemene lagerenteomgeving en de bedrijfstak werd in vergelijking met 2020 ook minder getroffen door de gezondheidssituatie en de maatregelen die ermee gepaard gingen. Dit valt ook deels te verklaren door de eerder opgedane ervaring en de invoering van protocollen om de activiteit efficiënter te organiseren. Net als in de industrie vertraagde de driemaandelijke groei van de toegevoegde waarde geleidelijk aan echter ook in de bouwnijverheid, van 1,4 tot -0,9% tussen het eerste en het derde kwartaal. De bedrijfstak werd ook geconfronteerd met een toenemend aanbodtekort. Van de bouwondernemingen die bij de bovenvermelde enquête van de Bank werden bevroegd, kampte immers ongeveer 70% met een tekort aan arbeidskrachten en iets meer dan 80% met bevoorradingsproblemen. De ondernemingen raamden de negatieve impact van dat personeelstekort en van die bevoorradingsproblemen op hun productie op respectievelijk

9 en 7%. De bouwnijverheid is overigens een van de voornaamste bedrijfstakken die een aanzienlijke stijging van de inputkosten rapporteerden.

Tot slot, terwijl de toegevoegde waarde van de markt- en niet-marktdienstenactiviteiten minder steeg dan die van de bovenvermelde twee grote bedrijfstakken, meer bepaald met respectievelijk 6,3 en 2,7% tijdens de eerste drie kwartalen ten opzichte van de overeenstemmende periode in 2020, nam die in de loop van het jaar wel sterk toe en werd zo de voornaamste motor van de groei. De geleidelijke opheffing van de gezondheidsmaatregelen, en in het bijzonder de heropening van de contactberoepen aan het einde van het eerste kwartaal, de geleidelijke normalisering van de activiteit in de horeca vanaf april en de toelating van publieke evenementen in het derde kwartaal ondersteunden de groei van deze bedrijfstak. In dit opzicht nam

de toegevoegde waarde in de horeca en in de bedrijfstak van kunst, amusement en recreatie aanzienlijk toe vanaf het tweede kwartaal. Bovendien werden de dienstenactiviteiten in vergelijking minder getroffen door een tekort aan arbeidskrachten en bevoorradingsproblemen, met uitzondering echter van de groothandel, waar die bevoorradingsproblemen overduidelijk waren.

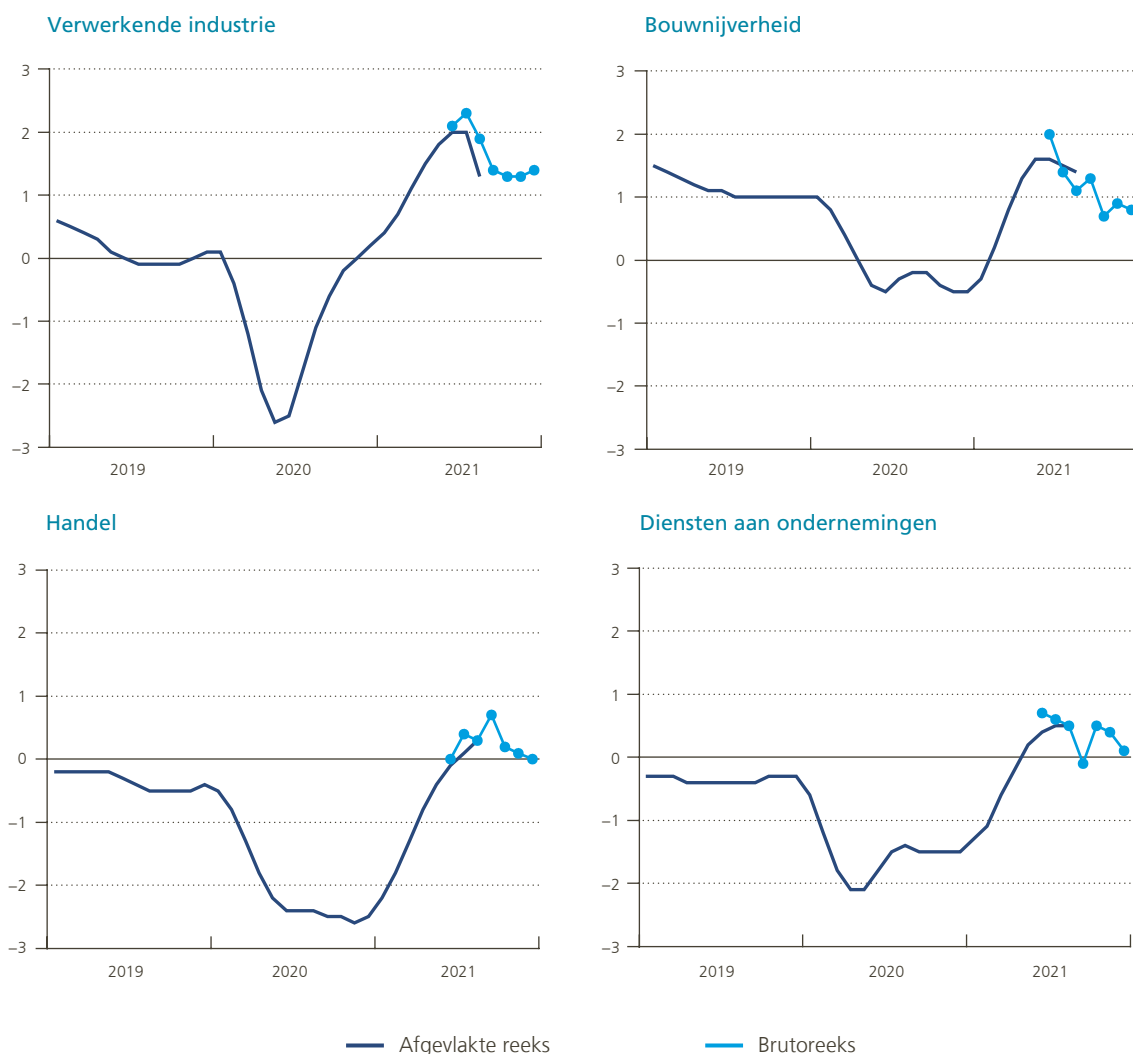
In het vierde kwartaal wezen de conjunctuurenquêtes van de Bank over het algemeen op een verminderd vertrouwen van de ondernemers ten opzichte van

het voorgaande kwartaal. Dit verslechterde ondernemingsklimaat heeft ongetwijfeld te maken met de ongerustheid als gevolg van de stijging van de energieprijzen en de eventuele voortzetting van die tendens op eerder korte termijn. De verslechtering van de gezondheidstoestand en de opeenvolgende verstrengingen van de maatregelen aan het einde van het jaar speelden wellicht ook een rol. Het is immers minder waarschijnlijk geworden dat enkel vaccinatie de COVID-19-pandemie kan oplossen en dit maakt de ondernemingen onzeker over de normalisering van hun activiteiten in de nabije toekomst.

Grafiek 3.5

Het ondernemersvertrouwen verslechterde in de tweede jaarhelft

(genormaliseerde saldi van de antwoorden op de enquête van de Bank¹ over de periode 1995-2021)

Bron: NBB.

¹ Elke waarneming wordt verminderd met het empirische gemiddelde van de gegevens en gedeeld door hun standaardafwijking. Als gevolg hiervan is het langetermijngemiddelde (1995-2021) van elke reeks nul.

3.2 Aanhoudende groei van de werkgelegenheid in een arbeidsmarkt onder druk

Na de schok van de gezondheidscrisis in 2020 ging het herstel van de economische activiteit gepaard met een sterke toename van de indienstnemingen en de gewerkte uren. Er werden in 2021 niet minder dan 88 000 extra banen gecreëerd (+1,8%), een aantal dat vergelijkbaar is met dat van vóór de gezondheidscrisis en dat contrasteert met de nagenoeg stagnerende werkgelegenheid in 2020. Elke werknemer verhoogde zijn gemiddelde werktijd ook met 4,8%. Dat is een herstel van de schok van het voorgaande jaar, met name door het gebruik van tijdelijke werkloosheid, maar het aantal gewerkte uren per persoon blijft nog steeds 4,1% lager dan dat in 2019. Het arbeidsvolume van de Belgische economie steeg in 2021 in totaal met 6,7%, maar bleef 2,4% lager dan dat van vóór de gezondheidscrisis.

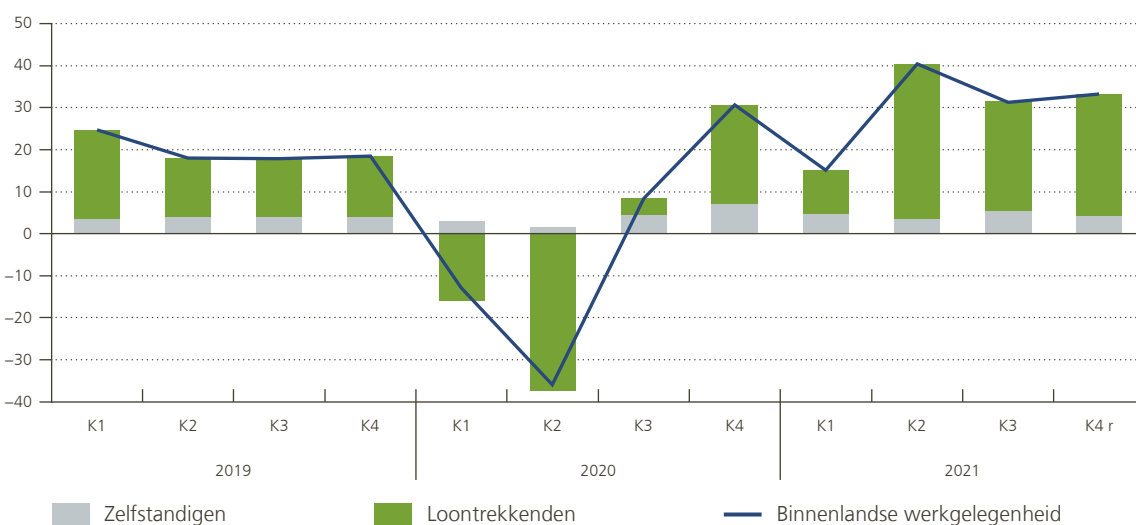
De tijdelijke werkloosheid en het overbruggingsrecht bleven hun beschermende functie behouden tegen de achtergrond van een geleidelijke versoepeling van de beperkende maatregelen. Zo waren in de loop van de eerste elf maanden van 2021 elke maand gemiddeld 267 000 werknemers tijdelijk werkloos, terwijl 69 000 zelfstandigen een beroep deden op het overbruggingsrecht. Terwijl sinds mei 2021 hierin een neerwaartse tendens kon worden opgetekend, begonnen de cijfers opnieuw lichtjes te stijgen aan het einde van het jaar als gevolg van de nieuwe beperkende maatregelen die in november werden genomen.

De dynamiek van de werkgelegenheid is zowel aan de loontrekkenden (+68 000) als aan de zelfstandigen

Grafiek 3.6

Het herstel gaat gepaard met een dynamische nettowerkgelegenheidscreatie

(seizoengezuiverde gegevens, veranderingen in duizenden personen ten opzichte van het voorgaande kwartaal)

Bronnen: INR, NBB.

(+19 000) toe te schrijven. Voor de zelfstandigen komt dit deels door het behoud van het coronaverbruggingsrecht en van de verschillende federale, regionale en lokale steunmaatregelen die tijdens de gezondheids crisis werden getroffen, en die de reeds subtiele verhouding tussen het verloop van de zelfstandige werkgelegenheid en de conjunctuurschommelingen hebben afgezwakt. Het gaat vaker om hooggeschoolden die vrije beroepen of managerfuncties uitoefenen.

Een banerijk herstel, zowel voor loontrekkenden als zelfstandigen

De nettotoename van het aantal zelfstandigen is eerder te verklaren doordat – in vergelijking met eerdere jaren – minder zelfstandigen hun activiteit hebben stopgezet in 2020 en niet zozeer door nieuwe starters. De statistieken van het RIZIV over starters tonen zelfs een vermindering van het aantal personen die een zelfstandige beroepsactiviteit zijn begonnen. Het aantal geregistreerde faillissementen was daarentegen uitzonderlijk laag, met ongeveer 1 800, tegenover 2 200 in 2019. Het aantal faillissementen normaliseerde zich geleidelijk in de loop van 2021, tot iets meer dan 2 100. Er is momenteel geen sprake van een echte inhaalbeweging van de faillissementen die in 2020 niet plaatsvonden, waardoor de nettocreatie positief blijft, ondanks het einde van het moratorium op faillissementen in het begin van het jaar, de afschaffing van het dubbele overbruggingsrecht en de verstrenging van de toegangsvoorwaarden voor het enkel overbruggingsrecht (daling van de omzet met 65 % tegen 40 % voordien) vanaf oktober. Volgens de enquête naar de arbeidskrachten, deed de toename van het aantal zelfstandigen zich in 2021 vooral voor in de bedrijfstakken informatie en communicatie, de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening en het vervoer.

Voor de loontrekkende werknemers was er na de aanzienlijke verliezen in 2020 een nettowerkgelegenheidscreatie die zich vooral liet optekenen in de conjunctuurgevoelige bedrijfstakken (+45 000 tegen een nettoverlies van 29 000 het jaar voordien).

De stijging van de werkgelegenheid in de overheidsdiensten en het onderwijs

en in de andere diensten was ook sterker dan het voorgaande jaar, met een nettowerkgelegenheidscreatie van respectievelijk 12 000 en 11 000 banen.

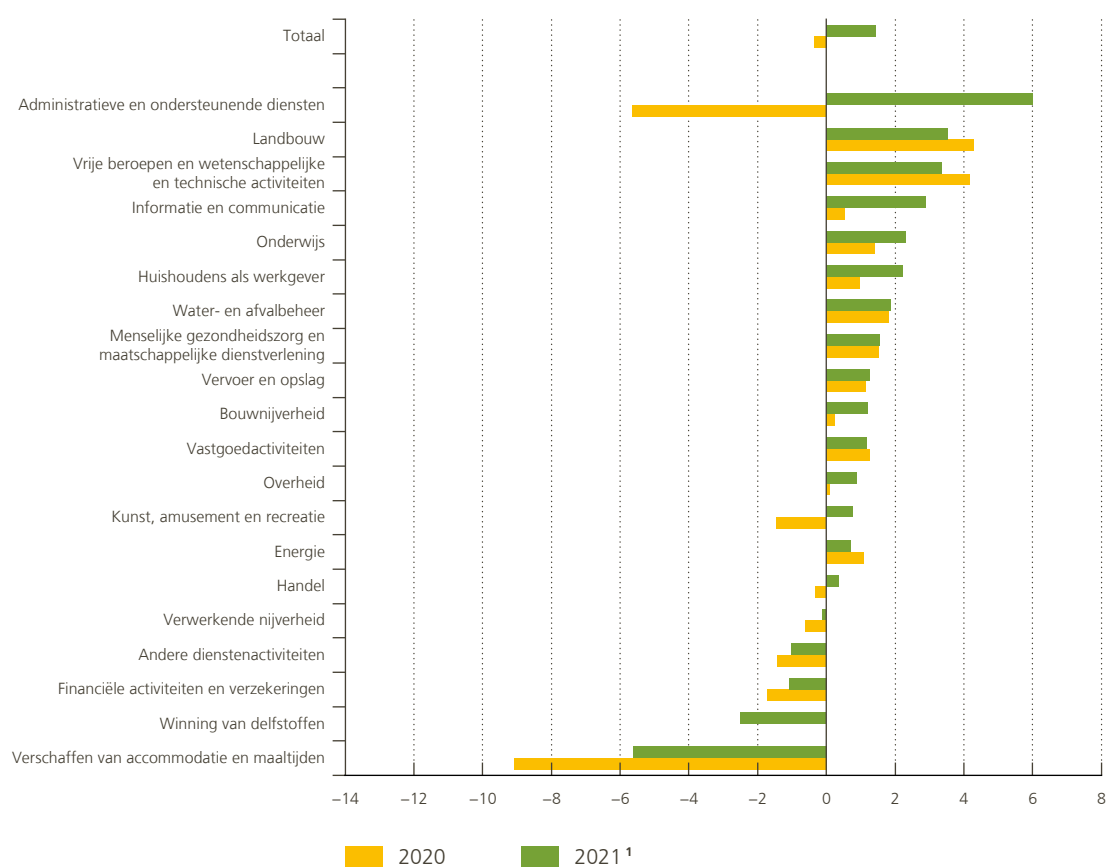
Het nauwkeuriger detail per bedrijfstak voor de werknemers van de private sector, dat beschikbaar is voor de eerste drie kwartalen van het jaar, toont dat er nog altijd banen verloren gaan in de horecasector (5,6 % ten opzichte van het gemiddelde van de eerste drie kwartalen van 2020, oftewel 6 600 banen), hoewel er in het derde kwartaal een herstel plaatsvond tot een niveau dat vergelijkbaar is met dat van vóór de gezondheids crisis. Er vielen ook jobverliezen te noteren in de andere dienstenactiviteiten¹ (-1 %, oftewel 700 banen), maar ook beperkt in de verwerkende nijverheid (-0,1 %, oftewel 500 banen) en bij de winning van delfstoffen (-2,5 %, oftewel slechts een zestigtal jobs vanwege de beperkte omvang van deze bedrijfstak). In de branche van financiële activiteiten en verzekeringen werd het aantal jobs verder teruggedrongen, maar het gaat daarbij om een langetermijntrend die reeds eerder tot uiting kwam. Nadat in de administratieve en ondersteunende diensten tijdens de

¹ Hiermee worden de activiteiten van verenigingen bedoeld, de reparatie van computers en consumentenartikelen en andere diensten aan personen, zoals de kappers.

Grafiek 3.7

Bepaalde bedrijfstakken zien nog steeds banen verloren gaan

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Bron: INR.

¹ Gemiddelde van de eerste drie kwartalen.

gezondheids crisis massaal veel banen verloren waren gegaan, werden in 2021 in die bedrijfstak het meeste banen gecreëerd (+6 %, oftewel 24 400 banen). Het onderwijs (+2,3 %, oftewel 9 400 banen), de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (+1,6 %, oftewel 8 900 banen), de vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten (+3,4 %, oftewel 6 300 banen), de informatie en communicatie (+2,9 %, oftewel 3 300 banen) en in mindere mate de landbouw (+3,5 %, oftewel bijna 1 000 banen) behoorden tot de sectoren met de grootste nettowerkgelegenheidscreatie.

De gezondheids crisis had slechts een relatief beperkte impact op de arbeidsmarktparticipatie: de activiteitsgraad van de 15- tot 64-jarigen daalde tussen 2019 en 2020 van 69 tot 68,6 %. Tijdens het afgelopen jaar

werd de stijgende trend uit het verleden hervat en kwam de activiteitsgraad uit op 69,5 % (gemiddelde van de eerste drie kwartalen van 2021).

De uitgesproken stijging van de werkgelegenheid, die weliswaar gecombineerd werd met een groter aantal actieven op de arbeidsmarkt, ging gepaard met een aanzienlijke daling van de werkloosheid. Van de werknemers die op tijdelijke werkloosheid waren gezet, gingen er weinig over op klassieke werkloosheid en keerden de meesten terug naar de arbeidsmarkt. Uit de gegevens van het datawarehouse van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid blijkt dat amper 4,3 % van de personen die in het eerste kwartaal van 2020 tijdelijk werkloos waren de volgende twee kwartalen werkzoekend waren. In 2021 telde België gemiddeld

29 600 niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) minder dan in 2020. Met een totaal van 464 100 personen is het aantal NWWZ ook 12 100 eenheden lager dan in 2019, vóór de gezondheids-crisis. De werkloosheid is niettemin anders samengesteld. In de jaren die voorafgingen aan de gezondheids-crisis liet de vermindering van het aantal NWWZ zich optekenen in alle categorieën van werkzoekenden, met inbegrip van de langdurig werklozen. Het crisisjaar heeft deze tendens gewijzigd: in 2020 steeg het aantal personen die langer dan een jaar werkloos zijn met bijna 8 000 en die stijging zette zich voort in 2021, met opnieuw 8 400 extra personen. Terwijl de daling voordien zowel op kortdurig als langdurig werklozen van toepassing was, is dat nu alleen nog het geval voor de personen die minder dan een jaar werkzoekend zijn (-38 000).

In combinatie met de sterke vraag naar arbeidskrachten van de ondernemingen, veroorzaken deze ontwikkelingen van het aantal werkzoekenden en van hun samenstelling zware spanningen op de arbeidsmarkt. De vacaturegraad, oftewel de verhouding tussen het aantal vacatures en het totale aantal banen (openstaand en ingenomen), bereikte in het derde kwartaal van 2021 een niveau dat nooit eerder werd opgetekend sinds de statistiek beschikbaar is (2012), namelijk 4,7 %, of 196 000 niet-ingevulde

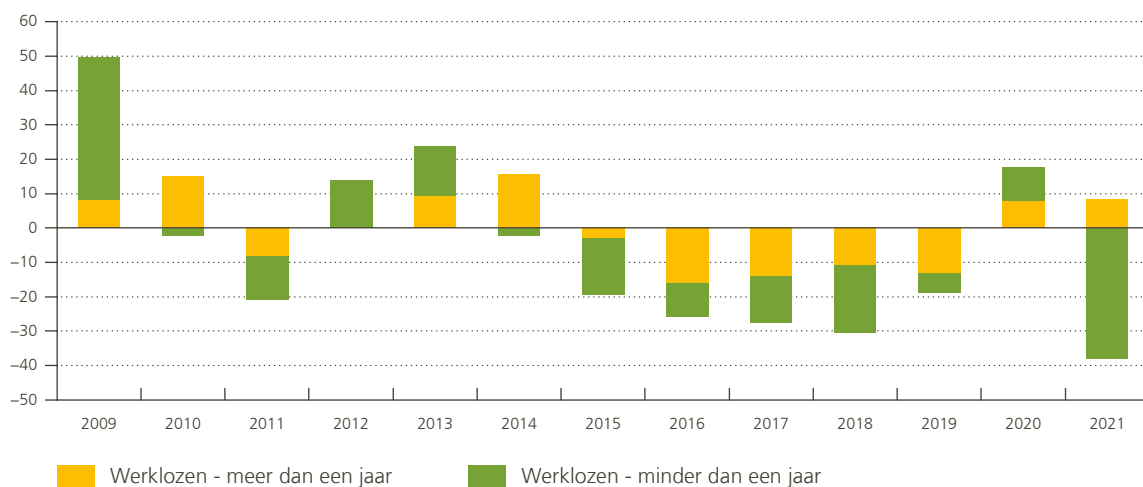
banen. Hoewel deze spanningen structureel¹ zijn voor de meeste sectoren, valt de huidige situatie in de horecasector uit de toon. Terwijl tal van banen werden geschrapt door de beperkingen die de sector kreeg opgelegd om de COVID-19-pandemie tegen te gaan, raken een groot aantal jobs in de horeca, paradoxaal genoeg, niet ingevuld. Het gaat over om en bij de 13 500 banen, wat neerkomt op een vacaturegraad van 11,4 %. Terwijl de werkgelegenheid in deze sector tussen 2014 en 2019 gestaag toenam met gemiddeld ongeveer 1 % per jaar, verloren tal van werknemers tijdens de crisis hun job en lijken zij sindsdien de sector te hebben verlaten. Dit blijkt althans uit de analyse van de intersectorale transitie op basis van de enquête naar de arbeidskrachten. Terwijl in 2020 de werknemers die aan het werk bleven gemiddeld minder dan gewoonlijk de neiging hadden om hun bedrijfstak te verlaten (2,3 %, tegen 2,9 % in 2019), werd in de horeca een groter aandeel sectorverlaters opgetekend, namelijk 6,4 % (tegen 4,3 % in 2019). Zij maakten met name de overstap naar de handelssector. Bovendien was in 2019 nog 4,2 % van de horecawerknemers afkomstig uit een andere sector, in 2020 was dat nog slechts voor 3,4 % het geval.

1 Zie ook hoofdstuk 7 van dit Verslag.

Grafiek 3.8

De aanzienlijke daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden verhult een stijging van de langdurige werkloosheid

(veranderingen in duizenden personen)

Bron: RVA.

Door haar asymmetrische impact op de sectoren, trof de COVID-19-crisis bepaalde bevolkingsgroepen harder op het vlak van werkgelegenheid en inkomensverlies. Terwijl sommigen weinig invloed ondervonden doordat ze van thuis konden werken of omdat ze in een essentiële sector werkten, werden anderen geconfronteerd met tijdelijke werkloosheid, het verlies van hun baan, een vermindering van hun activiteiten of beperkte werkgelegenheidskansen, waardoor bepaalde huishoudens in financiële moeilijkheden terecht kwamen. Jongeren (15- tot 24-jarigen), kort- en middengediplomeerden en personen van niet-Europese origine zijn verhoudingsgewijs vaker tewerkgesteld met tijdelijke of atypische arbeidsovereenkomsten en zijn oververtegenwoordigd in de zwaarst geïmpacteerde sectoren. Daardoor werden zij het hardst getroffen door de gevolgen van de gezondheidscrisis op de arbeidsmarkt. Ze hadden ook minder werkgelegenheidskansen dan gewoonlijk, waardoor de mogelijkheid om werkloosheid of inactiviteit in te ruilen voor een baan verkleinde.

Hoewel de werkgelegenheidsgraad bijna zijn niveau van vóór de crisis opnieuw bereikte, met gemiddeld 70,3 % van de 20- tot 64-jarigen in de loop van de eerste drie kwartalen van 2021, waren de zwaarst getroffen personen niet noodzakelijkerwijs degenen die profijt trokken van het herstel. De werkgelegenheidsgraden van de eerder vermelde kwetsbare groepen zijn immers nog altijd lager dan in 2019. Omgekeerd wordt een hogere of vergelijkbare werkgelegenheidsgraad opgetekend voor de 55- tot 64-jarigen, voor de personen afkomstig uit een EU-land en voor de hooggeschoolden. Houders van een diploma hoger onderwijs konden het vaakst, en meer dan voordien, werkloosheid of inactiviteit inruilen voor een baan. Bijna zes op de tien hooggeschoolden die werkloos waren in 2020 konden in 2021 een baan in de wacht slepen. In 2018 was dit het geval voor vier op de tien werklozen. In 2021 kon 22 % van de hooggeschoolden overgaan van inactiviteit naar werk, tegen 13 % in 2019.

Met de internationale benaming *she-cession* wordt erop gewezen dat de gezondheidscrisis ook een significante impact had op vrouwen, zo ook in België. Ze zijn vaker actief in de meest getroffen sectoren, zoals de horeca, handel of contactberoepen en lopen daardoor meer risico hun baan te verliezen, meer dan tijdens eerdere economische crisissen. Bovendien heeft de gezondheidscrisis het onevenwicht in de

verdeling van de huishoudelijke taken, met name op het vlak van de zorg voor de kinderen, verder versterkt. Schoolsluitingen, hetzij tijdens periodes van lockdown, hetzij voortvloeiend uit een te hoog aantal besmette leerlingen, en verlengingen van de schoolvakanties hebben tal van ouders verplicht om de opvang van hun kinderen, meer dan gebruikelijk, voor eigen rekening te nemen. Het meer wijdverbreide gebruik van telewerk of het opnemen van corona-ouderschapsverlof maakten het eenvoudiger om werk- en privéleven te combineren. Vooral vrouwen deden een beroep op deze mogelijkheden, wat evenwel negatieve consequenties kan hebben voor hun verdere carrièreperspectieven. Het herstel van de werkgelegenheid in 2021 kwam zowel vrouwen als mannen ten goede, met het verschil dat een groter aandeel van de nieuwe werkneemsters voorheen inactief was, eerder dan werkloos. De opwaartse tendens van de participatiegraad van vrouwen op de arbeidsmarkt, die tijdens de gezondheidscrisis tijdelijk werd onderbroken, heeft zich het afgelopen jaar doorgezet. De participatiegraad bereikte zo een recordhoogte van 70,6 % in 2021 en verkleinde daarmee verder de kloof ten opzichte van de participatiegraad bij mannen, die de afgelopen jaren relatief stabiel bleef.

Hoewel de gezondheidscrisis de transitie van werkloosheid naar werk in de drie gewesten van het land deed afnemen (–4,9 procentpunt in Brussel, –3,3 procentpunt in Vlaanderen en –2,5 procentpunt in Wallonië), heeft het herstel op regionaal niveau zich niet in dezelfde verhoudingen voltrokken.

In het Vlaams Gewest kon meer dan de helft van wie in 2020 werkloos was in 2021 aan de slag, wat resulteerde in een werkgelegenheidsgraad die 12 procentpunten hoger lag dan die in 2019. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest konden minder werklozen de overstap maken, namelijk ongeveer 31 %, wat wel meer is dan vóór de crisis (+5,5 procentpunt). In Wallonië namen de transitie van werkgelegenheid naar werk niet toe (24 %), waardoor ze nog altijd op een lager niveau uitkomen dan in 2019 (25 %). Deze verschillen in transitie van werkloosheid naar werk worden opgetekend tegen de achtergrond van werkloosheidsgraden die sterk variëren van gewest tot gewest. In Vlaanderen bedraagt de werkloosheidsgraad 4,1 %, in Wallonië 9 % en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 12,9 % (gemiddeldes van de eerste drie kwartalen van 2021).

Niet iedereen trok evenveel voordeel van de werkgelegenheidsgroei

3.3 Nadat de binnenlandse vraag uitzonderlijk was gedaald in 2020, was ze de voornaamste motor van het economische herstel in 2021

De uitbraak van de COVID-19-pandemie in 2020 leidde tot een historische daling van de binnenlandse vraag. In 2021 namen alle binnenlandse componenten van de vraag duidelijk toe en leverden ze samen (met uitzondering van de voorraden) een ruimschoots positieve bijdrage tot de groei van ongeveer 6,5 procentpunt. De particuliere consumptieve bestedingen, die ongeveer de helft van het bbp uitmaken in België, stegen met 6,3% en overtroffen het niveau van vóór de crisis pas in het derde kwartaal, wat later is dan de andere binnenlandse componenten van de vraag. De particuliere investeringen, die goed zijn voor ongeveer 20% bbp, namen op hun beurt spectaculair toe en overtroffen het niveau van vóór de crisis vanaf

het eerste kwartaal. De residentiële investeringen van de huishoudens stegen immers met 10,4%, terwijl de investeringen van de ondernemingen toenamen met 9,2%. Ook de overheid leverde een positieve bijdrage aan de groei: haar consumptieve bestedingen en haar investeringen stegen met respectievelijk 4,5 en 10,9%.

De bijdrage van de netto-uitvoer aan de bbp-groei was lichtjes positief (0,5 procentpunt), door de iets meer uitgesproken stijging van de uitvoer (9%) in vergelijking met de invoer (8,5%). De voorraadwijziging droeg daarentegen negatief bij aan het bbp-verloop (-0,9 procentpunt).

Tabel 3.1

Bbp en voornaamste bestedingscategoriën

(voor kalenderinvloeden gezuiverde volumegegevens; veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2017	2018	2019	2020	2021 r
Particuliere consumptie	1,9	1,9	1,8	-8,2	6,3
Overheidsconsumptie	0,2	1,3	1,7	0,2	4,5
Bruto-investeringen in vaste activa	1,4	3,0	4,5	-6,2	9,6
Woningen	1,0	1,5	5,1	-6,8	10,4
Ondernemingen	1,6	2,4	4,8	-7,0	9,2
Overheid	1,1	10,2	1,7	0,6	10,9
<i>p.m. Finale binnenlandse bestedingen^{1,2}</i>	<i>1,3</i>	<i>2,0</i>	<i>2,4</i>	<i>-5,7</i>	<i>6,5</i>
Voorraadwijziging ²	0,0	0,4	-0,5	-0,3	-0,9
Netto-uitvoer van goederen en diensten ²	0,3	-0,6	0,3	0,4	0,5
Uitvoer van goederen en diensten	5,5	0,6	2,0	-5,5	9,0
Invoer van goederen en diensten	5,2	1,4	1,6	-5,9	8,5
Bbp	1,6	1,8	2,1	-5,7	6,1

Bronnen: INR, NBB.

1 Ongerekend de voorraadwijziging.

2 Bijdragen tot de verandering van het bbp t.o.v. het voorgaande jaar, in procentpunt.

Het herstel van de particuliere consumptie was bijzonder gevoelig voor de coronamaatregelen

De gezondheidssituatie en de gevolgen ervan bleven het consumptiegedrag van de gezinnen beïnvloeden, vooral in het begin van het jaar. In vergelijking met de beginstadia van de epidemie waren de gezondheidsmaatregelen die in de herfst van 2020 werden getroffen en die de eerste maanden van 2021 nog van toepassing waren, zoals eerder vermeld, niet even beperkend voor de consumenten. Er moet echter op worden gewezen dat bepaalde bestedingen in het begin van het jaar nog altijd niet mogelijk waren. De dienstverlening aan personen werd immers meermaals verplicht om de activiteiten op te schorten en de horecazaken konden pas begin mei gedeeltelijk heropenen. De kwartaalgroei van de particuliere consumptie werd bijgevolg elk kwartaal sterker – net als het consumentenvertrouwen – en steeg tussen het eerste en het derde kwartaal van 1,3 tot 6,1% en overtrof zo het niveau van vóór de crisis. Door de snelle verslechtering van de epidemische situatie aan het einde van het jaar werden opnieuw striktere gezondheidsmaatregelen ingevoerd. De toegang tot de handel werd echter niet

Bepaalde consumptieve bestedingen werden meermaals belemmerd door de pandemie

belemmerd zoals voordien het geval was geweest, maar bepaalde plaatsen, met name de cultuurinstellingen en de horecazaken, konden enkel worden bezocht mits een Covid Safe Ticket werd voorgelegd. Hierdoor bleef de groei van de particuliere consumptie in het vierde kwartaal weliswaar positief, maar volgens ramingen van de Bank zou die niettemin sterk vertraagd zijn.

Bovendien werden de consumptieve bestedingen gedrukt door het effect op het beschikbaar inkomen en de bezorgdheid die de stijging van de energieprijzen eind 2021 teweegbracht, in het bijzonder voor de gezinnen met de laagste inkomens. De consumptie werd ook beïnvloed door de toenemende bevoorradingsbeperkingen, die een impact hadden op de mate waarin aan de vraag van de consumenten kon worden voldaan.

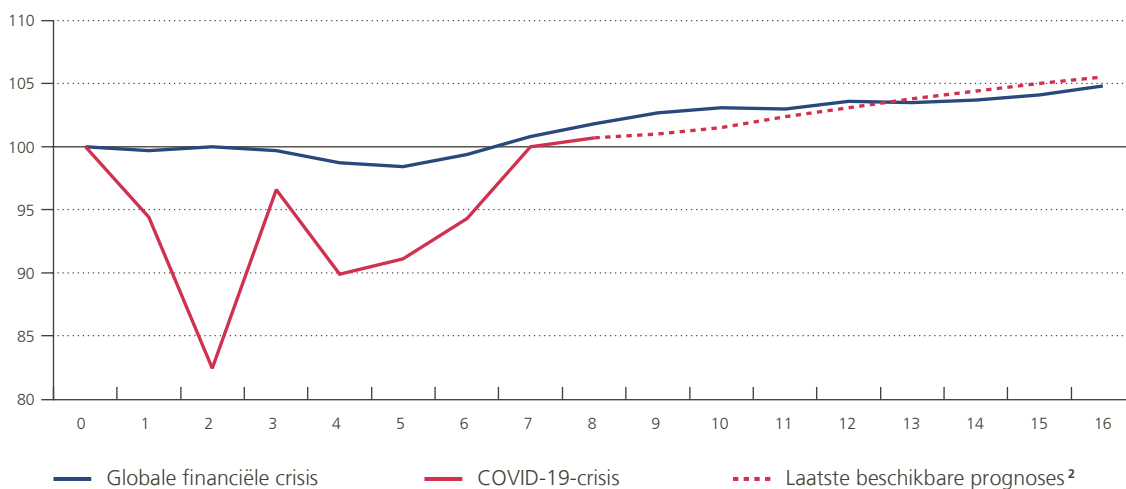
In totaal steeg de particuliere consumptie in 2021 met 6,3%, nadat die het voorgaande jaar met 8,2% was gedaald. Hoewel ze niet de meest conjunctuurgevoelige vraagcomponent is, vertoont de particuliere consumptie gewoonlijk wel de eerste tekenen van herstel, zoals het geval was tijdens de financiële crisis van 2008-2009. De schok van die financiële crisis op

Grafiek 3.9

Het herstel van de particuliere consumptie was ongelijkmatig en deinsde mee op de golven van de verstrengingen en versoepelingen van de coronamaatregelen

(indexcijfers, pieken vóór de crisis¹ = 100, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Bronnen: INR, Statbel, NBB.

1 De pieken vóór de crisis (t = 0) stemmen overeen met respectievelijk het tweede kwartaal van 2008 en het vierde kwartaal van 2019.

2 Economische prognoses van de Bank van december 2021.

de particuliere consumptie was immers van korte duur en relatief marginaal, aangezien die niet tot een daling over het hele jaar 2009 had geleid, maar alleen de groei had doen vertragen tot 0,6%. Het herstel was toen ook sneller, aangezien de particuliere consumptie in amper een jaar haar niveau van vóór de crisis opnieuw bereikte, terwijl daar tijdens de COVID-19-pandemie zeven kwartalen voor nodig waren. Dit verschil tussen de twee meest recente en belangrijkste recessies kan worden verklaard door hun kenmerken: terwijl de financiële crisis tot een grote onzekerheid en daardoor een sterke toename van het voorzorgssparen had geleid, had de COVID-19-pandemie vooral gedwongen besparingen tot gevolg, omdat bepaalde uitgaven meermaals niet mogelijk waren.

De maatregelen ter bestrijding van de COVID-19-pandemie hebben ook de samenstelling van de consumptieve bestedingen van de huishoudens gewijzigd, waarbij een verschuiving heeft plaatsgevonden van diensten naar goederen, met name niet-duurzame goederen. Ook in 2021 wijzen de indicatoren afkomstig van internetzoekmachines op een voortzetting van deze tendens, aangezien de zoekvolumes in verband met bepaalde categorieën diensten drastisch zijn gedaald ten gevolge van de aanscherping van de gezondheidsmaatregelen, veel sterker dan die

in verband met het verbruik van duurzame en niet-duurzame goederen.

De inflatie woog op de koopkracht van de huishoudens, terwijl de financiële kwetsbaarheid van sommige huishoudens groter werd

Door de algemene ontwikkeling van de prijzen, die vooral door hun energiecomponent omhoog werden geduwd, steeg de koopkracht in 2021 met 1,1% en droeg die zo relatief beperkt bij tot de toename van de particuliere consumptie. De koopkracht komt immers overeen met het beschikbare inkomen van de huishoudens in reële termen. Hoewel de inkomens worden geïndexeerd om rekening te houden met de inflatie, gebeurt dit slechts na een bepaalde termijn en slechts gedeeltelijk.

In nominale termen steeg het beschikbaar inkomen van de particulieren met 3,2%. Als een van de belangrijkste componenten stegen de inkomens uit arbeid – zowel van de loontrekkenden als van de zelfstandigen – als gevolg van de toename van het aantal gewerkte uren, vooral in bepaalde bedrijfstakken die in 2020 bijzonder werden getroffen door

de COVID-19-pandemie. Ondanks de aanhoudende lagerenteomgeving nam ook het netto-inkomen uit vermogen toe, dankzij een herstel van de dividenden die door de ondernemingen worden betaald.

De overdrachten van de gezinnen aan de andere sectoren, die hoofdzakelijk uit belastingen bestaan, stegen sneller dan hun inkomsten. De van de overheidssector ontvangen overdrachten groeiden op hun beurt aanzienlijk trager, doordat in vergelijking met het voorgaande jaar minder gebruik werd gemaakt van tijdelijke werkloosheid voor werknemers en van overbruggingsrechten voor zelfstandigen.

De groei van het reële beschikbare inkomen was lager dan die van de consumptieve bestedingen, wat tot een daling van de spaarquote leidde. Die nam tussen 2020 en 2021 immers af met 4,1 procentpunt, van 20,2 tot 16,1%. De spaarquote blijft echter hoger dan de 12,4% in 2019 en wijst opnieuw op de onmogelijkheid om bepaalde uitgaven te doen tijdens een deel van het jaar, waardoor een spaaroverschot ontstond.

Deze opeenstapeling van spaargeld lijkt zich echter vooral te hebben voorgedaan bij de huishoudens die financieel meer bemiddeld zijn. De toename van de

investerings in minder liquide activa wijst eveneens op een asymmetrische verdeling van het spaargeld.

De stijging van het bruto beschikbaar inkomen op macro-economisch niveau verbergt immers ook de financiële kwetsbaarheid van een deel van de huishoudens. Ondanks de verlenging van maatregelen, zoals de verhoging van de vervangingsratio bij tijdelijke werkloosheid, het (dubbel) overbruggingsrecht of de bevroering van de degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen, werden ook in 2021 bepaalde huishoudens nog steeds geconfronteerd met belangrijke inkomensverliezen als gevolg van de COVID-19-crisis. In 2021 (enkel data beschikbaar voor de eerste tien maanden) gaf gemiddeld 13% van de respondenten van de NBB-consumentenenquête nog steeds aan dat ze als gevolg van de crisis een inkomensverlies lijden dat hoger ligt dan 10%. Een aanzienlijk aandeel, hoewel lager dan de 21% genoteerd in 2020, dat in de loop van het jaar echter wel afnam naarmate meer bedrijfstakingen met minder of zelfs zonder beperkingen konden werken. Opgesplitst naar status op de arbeidsmarkt, valt op dat het inkomensverlies ook in 2021 beduidend uitgesproken blijft voor de zelfstandigen. Ten opzichte van de loontrekken- den geven, gemiddeld genomen, tot 3,5 keer meer

Tabel 3.2

Determinanten van het bruto beschikbaar inkomen van de particulieren, tegen lopende prijzen

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2017	2018	2019	2020	2021 r	<i>p.m.</i> In € miljard 2021 r
Bruto primair inkomen¹	3,9	3,3	3,3	-3,5	5,6	274,1
Brutolonen ¹	3,7	3,8	3,7	-2,1	5,5	187,0
Bruto-exploitatieoverschot en bruto gemengd inkomen	3,8	2,9	3,0	-3,1	4,1	60,8
Inkomen uit vermogen ²	5,1	0,9	0,7	-13,1	10,1	26,4
Ontvangen lopende overdrachten	3,6	3,1	3,2	13,5	0,8	119,5
Betaalde lopende overdrachten¹	3,4	3,3	0,8	0,4	6,7	103,3
Bruto beschikbaar inkomen	3,9	3,2	4,1	1,6	3,2	290,3
<i>p.m. In reële termen³</i>	2,0	1,2	2,7	0,9	1,1	-
Spaarquote⁴	12,2	11,6	12,4	20,2	16,1	-

Bronnen: INR, NBB.

1 Ontvangen lonen of betaalde lopende overdrachten ongerekend sociale bijdragen betaald door de werkgevers.

2 Het betreft nettobedragen, dat wil zeggen het verschil tussen de van andere sectoren ontvangen en de aan andere sectoren betaalde inkomens.

3 Gegevens gedeïnfleerd aan de hand van de deflator van de consumptieve bestedingen van de particulieren.

4 In % van het beschikbaar inkomen in ruime zin, dat wil zeggen inclusief de wijziging van de rechten van de huishoudens inzake de in het kader van een beroepsactiviteit aangelegde aanvullende pensioenen.

zelfstandigen aan met een ernstig inkomensverlies (> 30 %) te zijn geconfronteerd in 2021. Zoals wordt toegelicht in hoofdstuk 5, zagen de huishoudens die een aanzienlijk inkomensverlies leden bovendien ook hun spaarmogelijkheden verdwijnen, waardoor hun, vaak reeds geringe, spaarbuffer geleidelijk aan afgenomen is.

Voor dergelijke huishoudens, met een laag inkomen en beperkte spaarbuffer, kan zelfs een beperkt inkomensverlies al snel problematisch worden. Het zijn net deze huishoudens die als gevolg van de coronacrisis het vaakst

werden geconfronteerd met tijdelijke werkloosheid, het stopzetten van een (tijdelijk) arbeidscontract of beperktere kansen op een nieuwe tewerkstelling, en dus een inkomensverlies hebben geleden¹. Bovendien kan niet iedereen aanspraak maken op een tussenkomst van de sociale zekerheid. Dit is met name het geval voor sommige vormen van tewerkstelling, door de aard van het contract (bv. studentenjobs) of omdat de gewerkte tijd te kort was, of voor inkomens die worden verworven uit de informele economie.

Heel wat personen zagen zich dan ook genooddaakt om een beroep te doen op de steun die OCMW's of liefdadigheidsinstellingen verlenen. Op basis van enquêtegegevens van de POD Maatschappelijke Integratie, bereikte het aantal mensen dat een beroep heeft gedaan op een leefloon begin 2021, na een graduele

toename in de loop van 2020, een piek met meer dan 160 000 rechthebbenden. Naarmate steeds meer bedrijfstakken in de economie vrijer konden opereren en het verlies aan inkomen beperkter werd, is ook het aantal leefloners tijdens de zomer van 2021 geleidelijk aan teruggevallen tot een niveau dat net boven dat van vóór de COVID-19 crisis ligt. Het blijft evenwel nog vroeg om daaruit conclusies te trekken, aangezien het verloop van het aantal rechthebbenden op een leefloon ook wordt beïnvloed door seizoenseffecten, waarbij het aantal mensen met een leefloon traditioneel afneemt tijdens de zomermaanden.

Ondanks het herstel blijven bepaalde huishoudens financieel kwetsbaar

In tegenstelling tot het leefloon bleef de vraag naar andere vormen van maatschappelijke hulp die wordt verstrekt door de OCMW's in 2021 beduidend groter dan vóór de crisis. Opvallend is echter dat de samenstelling van de hulp die wordt gevraagd doorheen de crisis is gewijzigd. In de loop van 2020 werd er voornamelijk een beroep gedaan op hulp om acute problemen op te lossen zoals voedselhulp, die telkens piekte rond of na lockdownperiodes, of financiële hulp (bv. een tussenkomst in de huishuur of een voorschot op een sociale uitkering). De vraag naar deze vormen van maatschappelijke hulp heeft bij de heropening van de economie in de lente van 2021 een duidelijke terugval gekend maar steeg terug naar het einde van het jaar toe. Daarentegen valt het op dat sinds het begin van 2021 er steeds meer mensen een beroep doen op schuldbemiddeling. Dit kan een mogelijke indicatie zijn dat de aanhoudende COVID-19-crisis financieel dermate begint te wegen op bepaalde huishoudens dat deze zich steeds meer

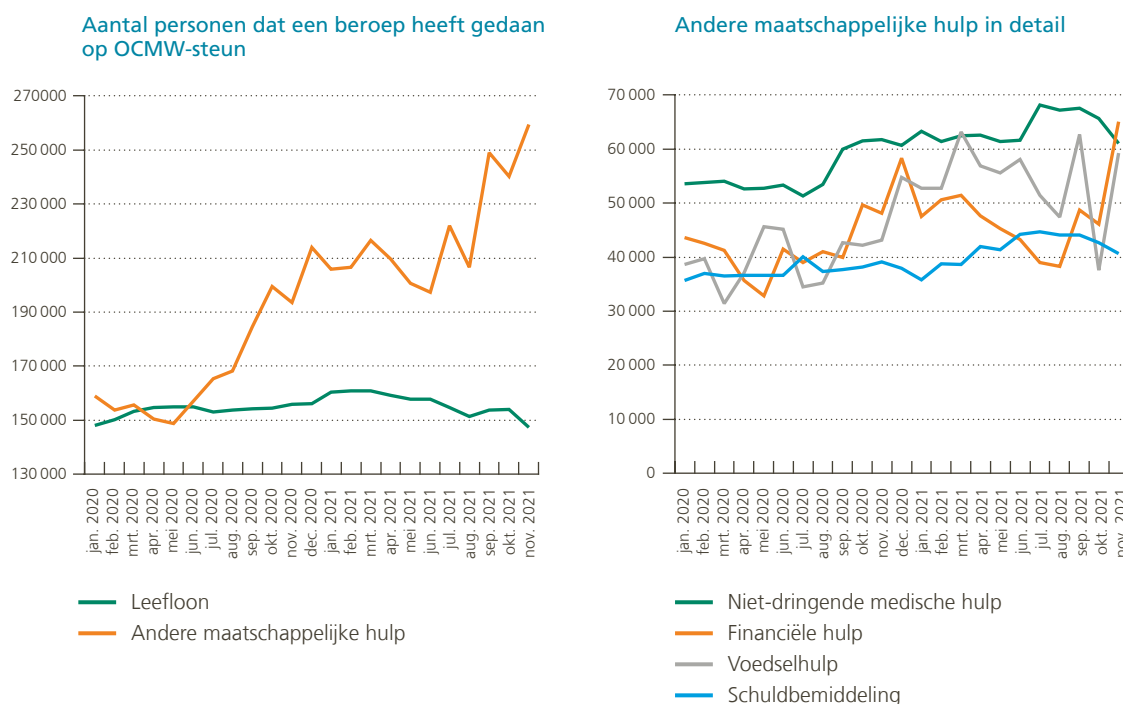
¹ Zie het artikel van Coppens B., Minne G., Piton C. en Warisse Ch. (2021), 'The Belgian economy in the wake of the COVID-19 shock', NBB, *Economic Review*, september.

Grafiek 3.10

De gevraagde maatschappelijke hulp die wordt verstrekt door de OCMW's is gewijzigd doorheen de crisis

(aantal begunstigden)

Bronnen : Enquête Sociale Impact Covid-19, POD Maatschappelijke Integratie & Working Group on Social Impact COVID-19 (versie van 17/01/2022).

genooddaakt zien om hulp te zoeken bij hun financiën- en schuldbeheer. Ook het aantal mensen dat een beroep heeft gedaan op de OCMW's voor niet-dringende medische hulp blijft in 2021 veel hoger dan vóór de crisis. Dit kan ook worden gelinkt aan het feit dat verschillende niet-COVID-gerelateerde medische zorgen initieel werden uitgesteld en er in de loop van 2021 op dit vlak een inhaalbeweging plaatsvond.

Ondanks de sterke stijging van de mate waarin een beroep werd gedaan op maatschappelijke hulp, geven eerste ramingen aan dat de COVID-19-crisis in België, op globaal niveau, in 2020 voorlopig geen significante impact heeft gehad op het armoederisico¹. Sommige huishoudens blijven echter bijzonder zwaar getroffen. Naast de directe gevolgen van de crisis worden de meest financieel kwetsbare

huishoudens sinds de herfst van 2021 eveneens geconfronteerd met de stijging van de energieprijzen, die hen proportioneel gezien harder treft (dit wordt verder toegelicht in hoofdstuk 4), wat de precaire financiële toestand van deze huishoudens verder onder druk zet.

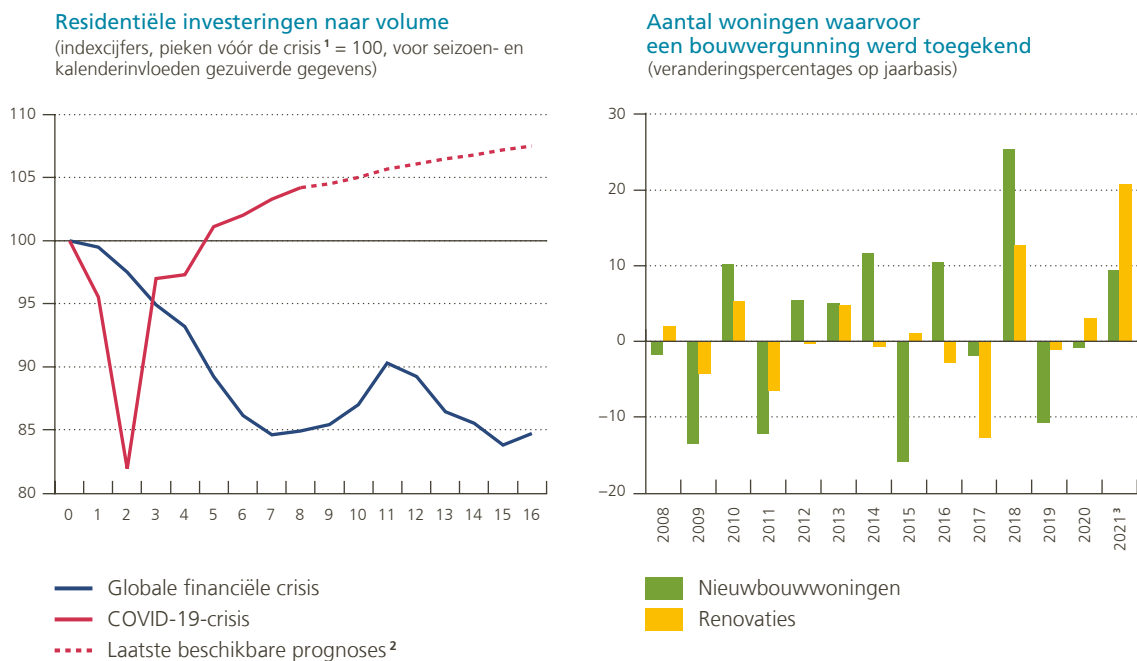
De residentiële investeringen trokken profijt van de toenemende vastgoedactiviteit

De investeringen in woningen daalden in 2020 nog met 6,8%, maar stegen in 2021 met 10,4% en overtroffen vanaf het eerste kwartaal hun niveau van vóór de uitbraak van de COVID-19-pandemie. In het laatste kwartaal van 2021 waren de residentiële investeringen naar schatting bijna 4% hoger dan vóór de crisis. Het herstel was bijzonder uitgesproken, vooral in vergelijking met de nasleep van de financiële crisis van 2008-2009, toen die investeringen

¹ Eurostat (2021), 'Early Estimates of income and poverty in 2020', Eurostat News, July 2021.

Grafiek 3.11

De investeringen in woningen namen uitzonderlijk sterk toe en bereikten vanaf begin 2021 opnieuw het niveau van vóór de crisis

Bronnen: INR, Statbel, NBB.

1 De pieken vóór de crisis (t = 0) stemmen overeen met respectievelijk het vierde kwartaal van 2007 en het vierde kwartaal van 2019.

2 Economische prognoses van de Bank van december 2021.

3 Eerste negen maanden van het jaar.

over het algemeen gedurende ruim vijf jaar een neerwaartse tendens te zien gaven. De residentiële investeringen waren overigens de vraagcomponent die in 2021 het sterkst steeg. In totaal namen ze met meer dan drie miljard euro toe ten opzichte van het voorgaande jaar.

In 2021 bleef de aanhoudende lagerenteomgeving de vastgoedmarkt ondersteunen. De financieringsvoorwaarden bleven immers gunstig, met een gewogen gemiddelde hypothecaire rente die tijdens de eerste elf maanden van 2021 opnieuw daalde tot gemiddeld 1,45 %, dit is 0,11 procentpunt lager dan over het gehele voorgaande jaar. De investeringen in woningen werden opnieuw gezien als een aantrekkelijke beleggingsopportunity.

De bouw van nieuwe woningen en de renovaties van bestaande gebouwen, die de kern van de residentiële investeringen uitmaken, profiteerden van de heropening van de bouwnijverheid, die

zwaar was getroffen door de COVID-19-pandemie en de gevolgen daarvan. Tijdens de eerste negen maanden van 2021 nam het aantal toegekende bouwvergunningen fors toe, vooral die voor renovatiewerken. Die laatste namen toe met 21 % ten opzichte van de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar, wat de sterkste stijging is in 25 jaar. De nieuwbouwwoningen droegen ook bij tot de opleving van de investeringen in woningen, zoals blijkt uit de toename met meer dan 9 % van de bouwvergunningen.

De registratierechten op vastgoedtransacties vervolledigen de samenstelling van de residentiële investeringen en droegen ook bij tot de groei ervan. De vastgoedactiviteit versnelde in 2021 duidelijk ten opzichte van het voorgaande jaar. Toen werd ze zwaar getroffen door de COVID-19-pandemie, maar ook door de afschaffing van de fiscale aftrekbaarheid van nieuwe hypothecaire leningen in het Vlaamse Gewest (zie hoofdstuk 5).

De investeringen van de bedrijven namen duidelijk toe, parallel met de stijging van de vraag en van hun inkomsten

De bedrijfsinvesteringen stegen over het hele jaar 2021 met 9,2%, nadat ze het voorgaande jaar een historische daling met 7% hadden laten optekenen. Die was vooral te wijten aan de sterke vermindering die in het tweede kwartaal van 2020 werd teweeggebracht door de beperkende maatregelen en de nagenoeg volledige stopzetting van de industriële bouwactiviteiten. De ondernemingen bleven nadien opmerkelijk investeren tot het eerste semester van 2021. Hun investeringen namen echter lichtjes af gedurende de tweede helft van het jaar. Die daling zou het gevolg zijn van een tijdelijke verslechtering van het ondernemingsklimaat vanaf de zomer, zoals blijkt uit de conjunctuurenquêtes van de Bank, in het bijzonder in de verwerkende nijverheid, aangezien die bedrijfstak in zeer grote mate bijdraagt tot de investeringen in België. De bezettingsgraad van de productiecapaciteit

in deze bedrijfstak – die aangeeft in welke mate investeringen nodig zijn opdat de productie kan blijven uitbreiden – nam overigens fors toe in het begin van het jaar en daalde vervolgens ook in de tweede jaarhelft. Het staat vast dat de ondernemingen vanaf de zomer het hoofd moesten bieden aan bevoorradingsproblemen, wat hun productie belemmerde, en aan een stijging van het aantal COVID-19-besmettingen, wat tot onzekerheid leidde.

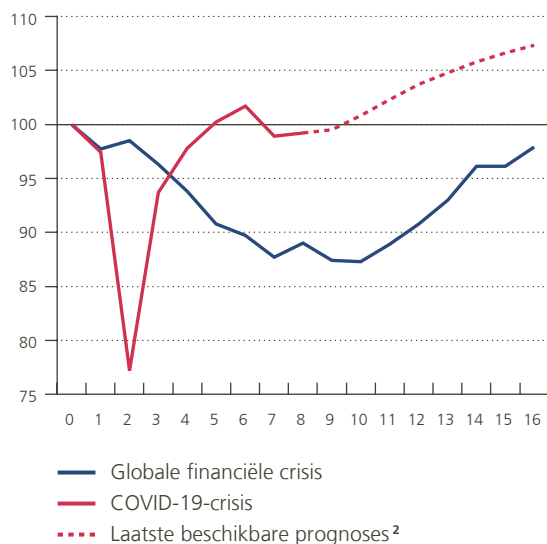
De veerkracht van de bedrijfsinvesteringen tijdens de COVID-19-pandemie is des te opmerkelijker omdat ze duidelijk contrasteert met vroegere recessieperiodes. Tijdens de financiële crisis van 2008-2009 bijvoorbeeld vertoonden de bedrijfsinvesteringen een neerwaartse tendens gedurende tien kwartalen voordat ze opnieuw geleidelijk toenamen. Ze bereikten hun niveau van vóór de crisis pas terug in 2014. De schok die de COVID-19-pandemie veroorzaakte, daarentegen, leidde weliswaar tot een aanzienlijke daling van de investeringen, maar dit was slechts gedurende twee kwartalen het geval, waarna ze zeer snel herstelden. Ze bereikten hun niveau

Grafiek 3.12

De bedrijfsinvesteringen – waarvan de samenstelling is gewijzigd – waren bijzonder veerkrachtig

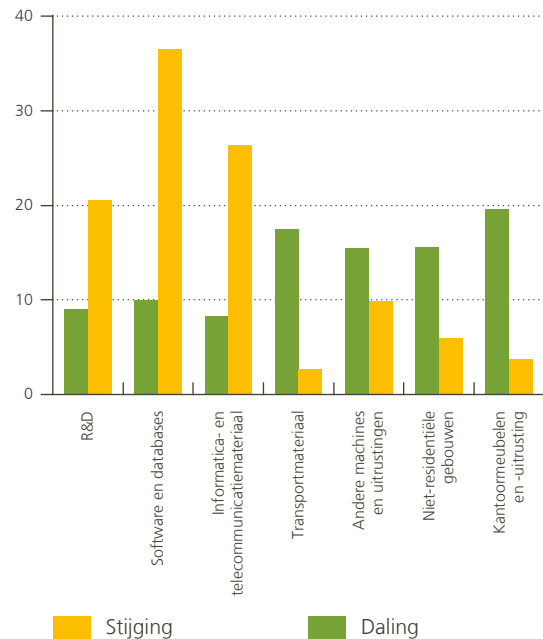
Bedrijfsinvesteringen naar volume

(indexcijfers, pieken vóór de crisis¹ = 100, voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Wijzigingen in de samenstelling van de investeringen door de coronacrisis

(in % van de bevroegde bedrijven met meer dan 50 werknemers, meerdere antwoorden mogelijk, april 2021)

Bronnen: ERMG, INR, NBB.

1 De pieken vóór de crisis (t = 0) stemmen overeen met respectievelijk het tweede kwartaal van 2008 en het vierde kwartaal van 2019.

2 Economische prognoses van de Bank van december 2021.

van vóór de crisis vanaf het eerste kwartaal van 2021, ofwel vijf kwartalen na de uitbraak van de crisis.

De enquêtes van de Economic Risk Management Group (ERMG) – een groep van vooraanstaande experts die in 2020 door de regering werd opgericht om de impact van de crisis op de economie van nabij te volgen – en van de Europese Investeringsbank wezen op een wijziging van de samenstelling van de investeringen van de bedrijven als gevolg van de coronapandemie. Als reactie op bepaalde veranderingen die het gevolg zijn van de beperkende maatregelen, met name het toenemend gebruik van e-commerce, werden de investeringen immers gedeeltelijk verschoven naar informatietechnologieën en digitalisering. Omgekeerd meldden de bevraagde ondernemingen dat ze hun investeringen in bedrijfsvastgoed verlaagden, in het bijzonder die in kantoorruimtes, waarvan het nut wellicht vermindert naarmate het telewerken toeneemt.

Een deel van de stijging van de investeringen in 2021 is overigens toe te schrijven aan de

De ondernemingen moesten vanaf de zomer het hoofd bieden aan bevoorradingsmoeilijkheden

farmaceutische industrie, die ongeveer 20 % van de Belgische verwerkende nijverheid uitmaakt en iets meer dan 4 % van de bruto-investeringen in vaste activa. Deze bedrijfstak liet immers al een aanzienlijke verhoging van zijn investeringen optekenen in 2020, met ongeveer 23 % ten opzichte van het voorgaande jaar. De buitengewone context als gevolg van de gezondheids crisis was in 2021 ongetwijfeld gunstig voor de farmaceutische industrie en vergde aanzienlijke investeringen, met name om de vaccinatie doelstellingen in de strijd tegen de COVID-19-pandemie te halen.

Het bruto-exploitatatieoverschot van de ondernemingen, dit is het inkomen dat ze genereren met hun activiteit, nam fors toe en groeide met 21 %. Deze stijging is de sterkste die ooit werd opgetekend in de nationale rekeningen en is ongeveer tweemaal groter dan het herstel dat werd waargenomen na de economische en financiële crisis van 2008-2009. Deze duidelijke opwaartse beweging, die volgt op een daling met 5,2 % in 2020, is te danken aan de stijging van het verkoopvolume – zowel op de binnenlandse markt

Tabel 3.3

Determinanten van het bruto-exploitatatieoverschot van de ondernemingen¹, tegen lopende prijzen

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2017	2018	2019	2020	2021 r
Bruto-exploitatiemarge per verkochte eenheid²	-0,3	2,0	3,5	1,5	12,3
Verkoopprijs per eenheid	2,5	2,4	0,9	-0,6	6,4
Op de binnenlandse markt	2,0	2,0	1,5	0,9	2,4
Bij de uitvoer	2,7	2,6	0,9	-1,6	7,7
Kosten per verkochte eenheid	3,0	2,4	0,4	-1,0	5,3
Ingevoerde goederen en diensten	3,3	3,4	0,1	-2,1	8,2
Kosten van binnenlandse oorsprong per geproduceerde eenheid ^{2,3}	1,8	1,1	0,6	-0,5	-0,1
waarvan:					
Loonkosten per eenheid product ⁴	1,8	1,2	0,9	3,3	-2,1
Netto indirecte belastingen per eenheid product	2,2	1,5	-0,4	-14,1	12,1
Eindverkoppen tegen vaste prijzen	3,5	1,7	2,0	-6,6	8,0
Bruto-exploitatatieoverschot van de ondernemingen	3,2	3,7	5,6	-5,2	21,2

Bronnen: INR, NBB.

1 Private bedrijven en overheidsbedrijven.

2 Met inbegrip van de voorraadwijziging.

3 Deze post omvat, naast de lonen, de indirecte belastingen min de subsidies, en het bruto gemengd inkomen van de zelfstandigen.

4 De loonkosten per eenheid product worden hier uitgedrukt per eenheid toegevoegde waarde van de bedrijvensector en ze zijn niet gezuiverd voor kalenderinvloeden.

als op de uitvoermarkt – en vooral aan de duidelijke verruiming van de brutomarges. Deze marges haalden voordeel uit de stijging van de verkoopprijs per eenheid, in het bijzonder bij de uitvoer, die sterker was dan de stijging van de kosten per verkochte eenheid. De kosten van de ingevoerde goederen en diensten namen toe, vooral door de veel hogere energieprijzen aan het einde van het jaar, terwijl de kosten van de goederen en diensten van binnenlandse oorsprong stabiliseerden als gevolg van de dalende loonkosten. Er moet worden opgemerkt dat de sterke stijging van de netto indirecte belastingen per eenheid product vooral te verklaren is doordat de overheid geleidelijk de subsidies heeft afgebouwd die ze betaalt aan de gezondheidssector om de inkomstenverliezen als gevolg van het uitstel van de niet-dringende ingrepen op het hoogtepunt van de pandemie te compenseren.

De consumptie en de investeringen van de overheid stegen aanzienlijk

De toename van de uitgaven voor overheidsconsumptie in 2021, met ongeveer 4,5 %, is vooral toe te schrijven aan de gevolgen van de COVID-19-pandemie.

Naast de kosten van de vaccinatiecampagne waren er de gezondheidsuitgaven voor de operaties en raadplegingen die geen verband hielden met COVID-19 en die het voorgaande jaar werden uitgesteld om voldoende capaciteit op de afdeling intensieve verzorging te vrijwaren. Bovendien nam de werkgelegenheid bij de overheid tijdelijk toe in de loop van de eerste jaarhelft van 2021 door de ongebruikelijke stijging van het aantal leerkrachten in ziekteverlof.

De overheidsinvesteringen stegen in 2021 met 10,9 %. Hoewel de bouwnijverheid in de loop van het jaar geleidelijk aan werd getroffen door de capaciteitsbeperkingen, werden de overheidsinvesteringen opgetrokken door de uitvoering van de herstelplannen. Bovendien werden de investeringen opgedreven door de levering van meerdere militaire transportvliegtuigen. Er moet echter worden opgemerkt dat het om invoer gaat en dat dit het bbp dus niet heeft beïnvloed.

KADER 2

Deed de recessie van 2020 een aanbodtekort ontstaan dat een blijvend effect op de economische bedrijvigheid kan hebben ?

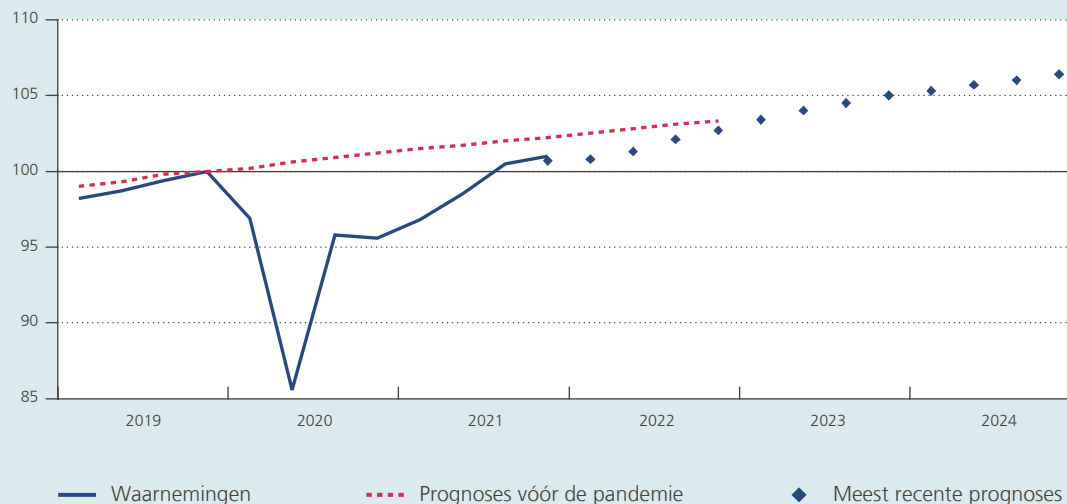
De COVID-19-pandemie leidde tot een historische daling van het Belgische bbp. Het herstel zette evenwel snel in, vanaf het derde kwartaal van 2020, en was ook zeer sterk. De economische bedrijvigheid was niet meer zo fors toegenomen sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog. Maar hoewel het bbp het niveau van vóór de crisis al bereikt en overschreden heeft, blijft het lager dan vóór de uitbraak van de pandemie werd verwacht. De economische groei lijkt te zijn belemmerd door aanbodbeperkingen, waaronder tekorten aan diverse grondstoffen (zoals hout, metalen, aardgas en olie), halffabricaten (zoals kunststoffen en halfgeleiders) en logistieke diensten (zoals zeevracht). Bovendien meldden veel bedrijven tekorten aan arbeidskrachten.

Ondanks het sterke herstel bleef het bbp in 2021 onder het niveau dat vóór de COVID-19-pandemie werd verwacht

(voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverd reëel bbp, indexcijfers 2019 K4 = 100)

Bronnen: INR, NBB.

Toelichting: de bbp-groei prognoses van vóór de COVID-19-pandemie zijn de prognoses die de Bank in december 2019 publiceerde en de meest recente prognoses zijn van december 2021.

Uit economisch onderzoek, in het bijzonder datgene gevoerd sinds de financiële crisis van 2008-2009, is gebleken dat cyclische conjunctuurschommelingen het aanbod kunnen beïnvloeden en aanhoudende effecten of zogenaamde littekeneffecten op het bbp kunnen hebben. Het is dus mogelijk dat de diepe recessie van 2020 het groeipad van de economische bedrijvigheid heeft beïnvloed. In België meldden heel wat bedrijven uit alle mogelijke sectoren dat ze in 2021 met aanbodbeperkingen af te rekenen hadden. Volgens een enquête die de Bank in oktober afnam, kampte ruim 80 % van de ondernemingen in de groothandel, de detailhandel (levensmiddelen en niet-levensmiddelen), de industrie en de bouw met bevoorradingsproblemen, hoofdzakelijk als gevolg van tekorten bij hun leveranciers en transportproblemen. Door de combinatie met de gestegen energieprijzen werden bovendien de inputs fors duurder, vooral in de sectoren die daar sterk van afhankelijk zijn.

De oorzaken van deze aanbodbeperkingen zijn van velerlei aard en niet specifiek voor België, zoals onder meer blijkt uit de PMI-indicatoren voor de leveringstermijnen en de inputprijzen. Die zijn overal ter wereld en vooral in het eurogebied fors verslechterd (zie hoofdstuk 1 van dit verslag). Het herstel van de wereldeconomie was zeer krachtig, vooral in vergelijking met eerdere perioden van recessie. Het was ook uitermate intensief aan goederen, veel meer dan aan diensten. De consumptie van diensten bleef afgeremd door de ongerustheid over de gezondheidssituatie en door de beperkingen, maar ook door veranderingen in de voorkeuren. Daardoor steeg de vraag naar industriële goederen, waarvan de productie doorgaans afhankelijk is van mondiale waardeketens, wat leidde tot een sterke toename van de vraag naar grondstoffen en zeevracht. In de Angelsaksische literatuur wordt de term bottleneck

gebruikt om te verwijzen naar een situatie van schaarste die ontstaat wanneer de vraag naar een productiefactor plots en in aanzienlijke mate de hoeveelheid overschrijdt die maximaal van die input kan worden geproduceerd of geleverd.

De COVID-19-pandemie speelde ook een belangrijke rol in die zin dat vele relaties tussen leveranciers en producenten abrupt werden onderbroken of bemoeilijkt door de gezondheidsmaatregelen en daarna niet noodzakelijk snel konden worden hersteld. Dit aspect werd nog versterkt door het asynchrone karakter van de beperkende maatregelen in de wereld.

Bovendien hadden sommige sectoren, met name vervoer en distributie, maar ook de ontginning van grondstoffen, voordien al te lijden onder een gebrek aan investeringen, waardoor hun vermogen om op een plotselinge vraagtoename te reageren, was afgenomen.

Verwacht wordt evenwel dat de aanbodbeperkingen geleidelijk zullen afnemen en dat het effect ervan op de economische bedrijvigheid zal afzwakken. De snelheid waarmee ze zullen verdwijnen zal afhangen van de aard van de beperkingen. Als ze hoofdzakelijk toe te schrijven zijn aan de uitzonderlijke kracht van het herstel, waarvan het effect nog kan zijn versterkt door de opbouw van voorraden in de bevoorradingsketens (het 'bullwhip effect' of zweepslageffect), zouden ze immers relatief snel moeten zijn opgelost. Als ze daarentegen het gevolg zijn van grote veranderingen in de samenstelling van de vraag, zoals de toegenomen digitalisering van de economie, vergen ze investeringen die tijd in beslag nemen. De meeste Belgische ondernemingen die in het kader van de bovenvermelde enquête werden ondervraagd, met inbegrip van de ondernemingen met een bevoorradingsgevoelige activiteit, benadrukten het tijdelijke karakter van de aanbodbeperkingen en meenden dat deze geleidelijk zouden moeten afnemen en in de tweede helft van 2022 zouden moeten verdwijnen. Dat was ook het scenario dat afgelopen najaar werd verondersteld bij de

opstelling van de macro-economische prognoses van de Bank. Daarin werd uitgegaan van een groeiversnelling vanaf het voorjaar van 2022, waardoor het bbp in de buurt zou kunnen komen van het niveau dat vóór de uitbraak van de pandemie werd verwacht, en het vervolgens zeer zeker zou kunnen overschrijden.

Op de arbeidsmarkt heeft de crisis bepaalde al duidelijk aanwezige tendensen nog versterkt, met name de moeilijkheden om werknemers met zeer uiteenlopende profielen aan te werven. Specialisten in de informatie- en communicatietechnologie waren voor ondernemingen al enkele jaren moeilijk te vinden en nu is er ook een tekort aan werknemers in de bouw, de horeca, het transport en de logistiek, om er maar enkele te noemen.

Ook de organisatie van het werk binnen de ondernemingen werd grondig herzien, met name door het meer veralgemeende telewerken, waardoor de bereidheid is ontstaan om in de toekomst een hybride werkregeling in te voeren. Tegen die achtergrond wordt het steeds belangrijker digitale vaardigheden te verwerven in de initiële opleiding en in de permanente opleiding.

Er kan bijgevolg worden aangenomen dat de werkgelegenheid, die met netto 88 000 nieuwe banen reeds zeer sterk is toegenomen, zonder die wervingsproblemen uitzonderlijk zou zijn gegroeid in 2021. De jobcreatie ging gepaard met een toename van het arbeidsaanbod, naarmate nieuwe werknemers tot de arbeidsmarkt toetraden, terwijl de werkloosheid tegelijkertijd aanzienlijk daalde. In 2021 telde België 29 600 niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) minder dan in 2020. Niettemin laten de gegevens een stijging van de structurele werkloosheid zien, met 8 400 personen meer die langer dan een jaar werkloos zijn. Dat is een grote uitdaging, aangezien het gaat om een groep die moeilijker opnieuw werk vindt. De transitie van werkloosheid naar werk zijn in België immers altijd relatief gering geweest in vergelijking met de partnerlanden waar de arbeidsmarkt minder rigide blijkt. Recente ontwikkelingen wijzen evenwel op een verbetering en suggereren dat gunstiger resultaten mogelijk zijn. Op voorwaarde dat op dit gebied passende beleidsbeslissingen worden genomen en dat de knelpunten in de bevoorradingsketens effectief van tijdelijke aard blijken te zijn, zal de schok als gevolg van de COVID-19-pandemie waarschijnlijk geen blijvende schade toebrengen aan het aanbod.

De Belgische handelsstromen hebben zich snel hersteld

In zijn buitenlandse handel werd België niet gespaard door de verslechterende wereldconjunctuur en de terugval van de internationale handel in 2020. Toch herstelde de Belgische goederen- en dienstenhandel met de rest van de wereld na de forse terugval in het tweede kwartaal van 2020 zich sterk vanaf het derde kwartaal van dat jaar, in lijn met de ontwikkeling van het bbp. De buitenlandse goederen- en dienstenhandel bereikte een hoger niveau dan vóór de crisis vanaf het tweede kwartaal in 2021, wat iets sneller is dan de bedrijvigheid als geheel. Deze situatie kan met name worden verklaard door de aanzienlijke impact van de diverse gezondheidsmaatregelen in verband met de pandemie op de dienstenactiviteiten, die nog niet zijn teruggekeerd naar het niveau van vóór de crisis en waarvan het gewicht in het Belgische bbp groter is dan in de buitenlandse handel. Net als voor de andere vraagcomponenten – met uitzondering van de particuliere consumptie – was het herstel van de handelsstromen bovendien snel in vergelijking met de crisis van 2008-2009: het niveau van vóór

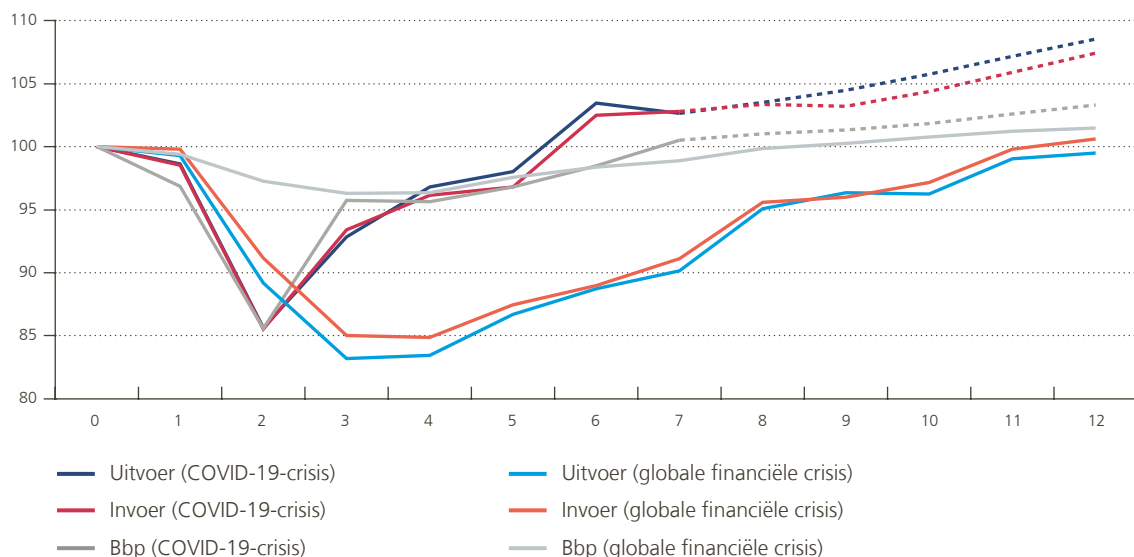
de crisis werd immers al na zes kwartalen bereikt, tegen twaalf na de globale financiële crisis.

Met een stijging op jaarbasis van respectievelijk 9,0 en 8,5 % ten opzichte van het jaar 2020 kenden de uitgaande en inkomende handelsstromen, uitgedrukt in constante prijzen, een vrij vergelijkbaar verloop, en leverden ze, net als het voorgaande jaar, een licht positieve nettobijdrage aan de groei van de bedrijvigheid in 2021. De sterke stijging van de energie- en productiekosten leidde bovendien tot een verslechtering van de ruilvoet van België (dat is de verhouding tussen het indexcijfer van de uitvoerprijzen en dat van de invoerprijzen) in 2021 ten opzichte van het voorgaande jaar (-0,5%). De toename van de energieprijzen in 2021, met name van gas en olie, is des te signifikanter omdat diezelfde prijzen zich in 2020 op een bijzonder laag niveau bevonden. Hoewel de olieprijs in 2021 een hoog niveau bereikte (gemiddeld over het jaar zo'n € 71,8 per vat), ligt de prijs van een vat olie dicht bij die van 2018 (gemiddeld € 71,0) en zelfs onder die van de jaren na de crisis van 2008-2009 (gemiddeld € 102 over de periode 2010-2014). De gasprijzen daarentegen waren over het hele

Grafiek 3.13

De in- en uitvoer van goederen en diensten herstelden zich snel

Verloop van de buitenlandse handel en de bedrijvigheid
(volumegegevens, pre-crisis = 100^{1,2})

Bronnen: INR, NBB.

1 De reeksen in stippellijnen geven de economische prognoses van de Bank van december 2021 weer.

2 De pieken vóór de crisis (t = 0) stemmen overeen met respectievelijk het tweede kwartaal van 2008 en het vierde kwartaal van 2019.

jaar 2021 historisch hoog, en zelfs nog hoger in de tweede helft van het jaar. Deze prijsstijgingen, in combinatie met een grotere vraag naar deze hoofdzakelijk ingevoerde producten, deden het tekort op de Belgische handelsbalans voor energieproducten met de rest van de wereld toenemen. Zo bedroeg het in de eerste negen maanden van 2021 zo'n € 9,8 miljard, dat is € 3,5 miljard meer dan in de overeenstemmende periode in 2020, maar minder dan in de eerste negen maanden van 2018 en dan het gemiddelde in de overeenstemmende periode van 2010-2014, toen het respectievelijk € 12,5 en 12,6 miljard bedroeg. De opstoot van de energieprijzen had ook een aanzienlijke impact op de verschillende binnenlandse sectoren van de Belgische economie in 2021. Zo zagen de gezinnen hun consumptieve bestedingen sterk stijgen ten koste van hun spaartegoeden, terwijl de ondernemingen met hogere productiekosten werden geconfronteerd. Voor de overheid leidden de hogere prijzen tot tijdelijk hogere inkomsten in 2021, als gevolg van hogere btw-inkomsten uit die producten. Al met al vermindert deze stijging van de energieprijzen echter enigszins de

De productie van COVID-19-vaccins heeft de Belgische uitvoer ondersteund

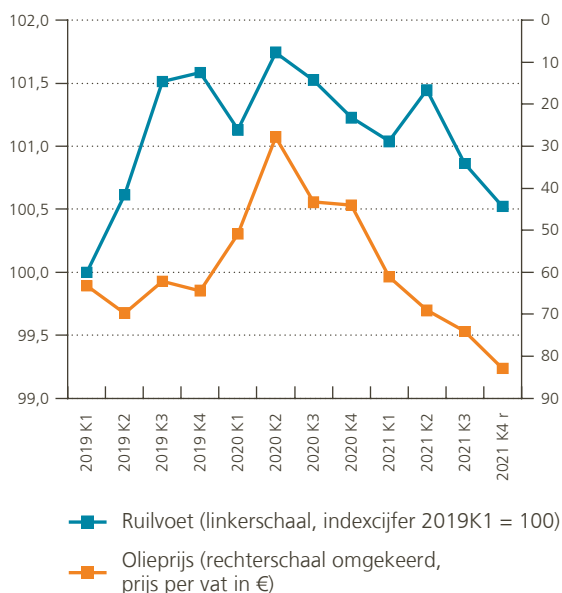
financieringscapaciteit van de Belgische economie voor dat jaar.

Afgezien van het grotere tekort in de handel in energieproducten, waren de terugval en het daaropvolgende herstel van het goederenverkeer, zoals het geval was voor de wereldhandel, niet gelijk. Zo kon België vanaf eind 2020 en vooral in 2021 voordeel halen uit de omvang van de farmaceutische sector op zijn grondgebied voor de massale uitvoer van medisch materiaal, in het bijzonder van COVID-19-vaccins. Deze productcategorie was in 2020 een van de weinige die positief bijdroeg aan de groei van de Belgische uitvoer en in mindere mate van de invoer en in 2021 – jaar waarin het gebruik van vaccins wereldwijd intensiverde – nam de bijdrage van dit type goederen aan de Belgische handel in sterke mate verder toe. De goederencategorie vaccins tegen de SARS-coronavirussen was met name goed voor ongeveer € 15,4 miljard aan uitvoer in de eerste negen maanden van 2021 (69% van de totale uitvoer van vaccins voor menselijke geneeskunde), tegen slechts € 0,9 miljard aan invoer (18% van de totale

Grafiek 3.14

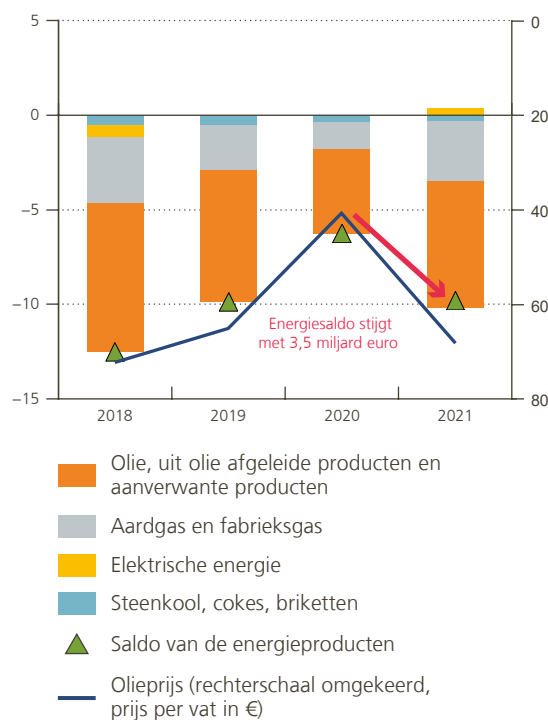
De toename van de energieprijzen had een negatieve invloed op de ruilvoet en de netto-energiefactuur van België

Ruilvoet en olieprijs

Verloop van het energietoelagen met het buitenland

(saldi in € miljard, eerste drie kwartalen van het jaar, tenzij anders vermeld)

Bronnen: ECB, INR, NBB.

invoer van vaccins voor menselijke geneeskunde). Dat levert een saldo van ongeveer € 14,5 miljard op voor de Belgische economie. Inputs die nuttig zijn voor de vervaardiging van deze vaccins worden ook geïmporteerd, maar worden evenwel opgenomen in andere goederencategorieën, waardoor het saldo van deze specifieke categorie artificieel hoog ligt. In de eerste negen maanden van 2021 leverden de overige goederencategorieën, met uitzondering van de fabricaten en energieproducten, slechts een beperkte of zelfs negatieve bijdrage aan de groei van de uitvoer en de invoer.

In de handel in diensten namen zowel de uitvoer als de invoer in de eerste drie kwartalen van 2021 toe, met een overschot dat kleiner was dan in 2020 maar dat groter blijft dan datgene dat gemiddeld werd opgetekend in de overeenstemmende periode tussen 2017 en 2019. Deze ontwikkeling kan met name worden

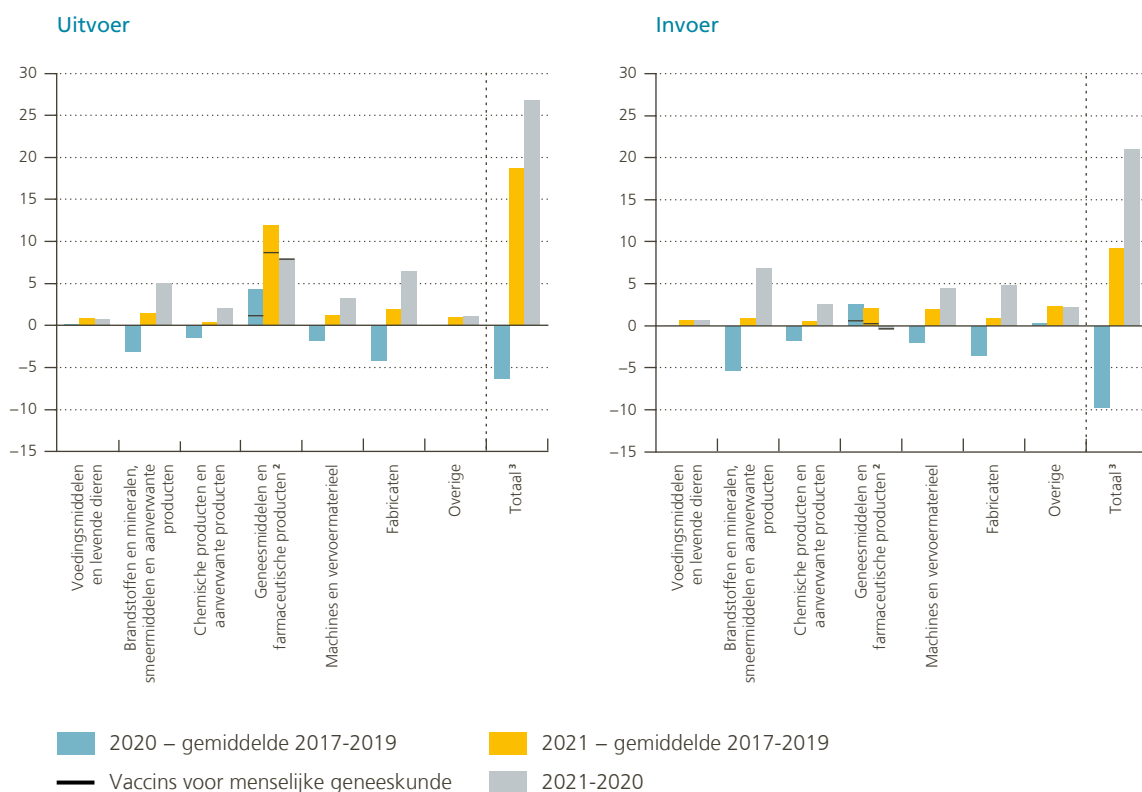
toegeschreven aan de dienstencategorieën vervoer en reisverkeer, waarvan het saldo opnieuw sterker negatief werd in 2021, aangezien er in mindere mate sprake was van periodes van lockdown of van andere beperkingen op de bedrijvigheid en het reisverkeer dan in 2020 het geval was. Het jaar 2021 werd ook gekenmerkt door een aanzienlijke stijging van de uitvoer en de invoer van communicatie-, informatica- en informatiediensten, die hoofdzakelijk wordt verklaard door de activiteit van een bedrijf in deze sector in verband met de ontwikkeling van een nieuwe IT-software.

De Belgische handelsstromen in goederen en diensten met andere landen werden ook beïnvloed door het vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie begin 2021. Terwijl in 2020 de handelsstromen in goederen naar en van het Verenigd Koninkrijk een ontwikkeling vertoonden die vrij

Grafiek 3.15

De farmaceutische sector was de motor van de Belgische goederenexport

(bijdragen aan de groei; eerste drie kwartalen van het jaar; in procentpunten, tenzij anders vermeld¹)

Bron: INR.

- 1 Gegevens volgens de statistiek buitenlandse handel, nationaal concept.
- 2 De zwarte lijn geeft de bijdrage weer van vaccins voor menselijke geneeskunde, waarvan de vaccins tegen de SARS-coronavirussen (SARS-CoV) deel uitmaken, aan de groei van de handelstromen in goederen.
- 3 Veranderingspercentage t.o.v. de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar.

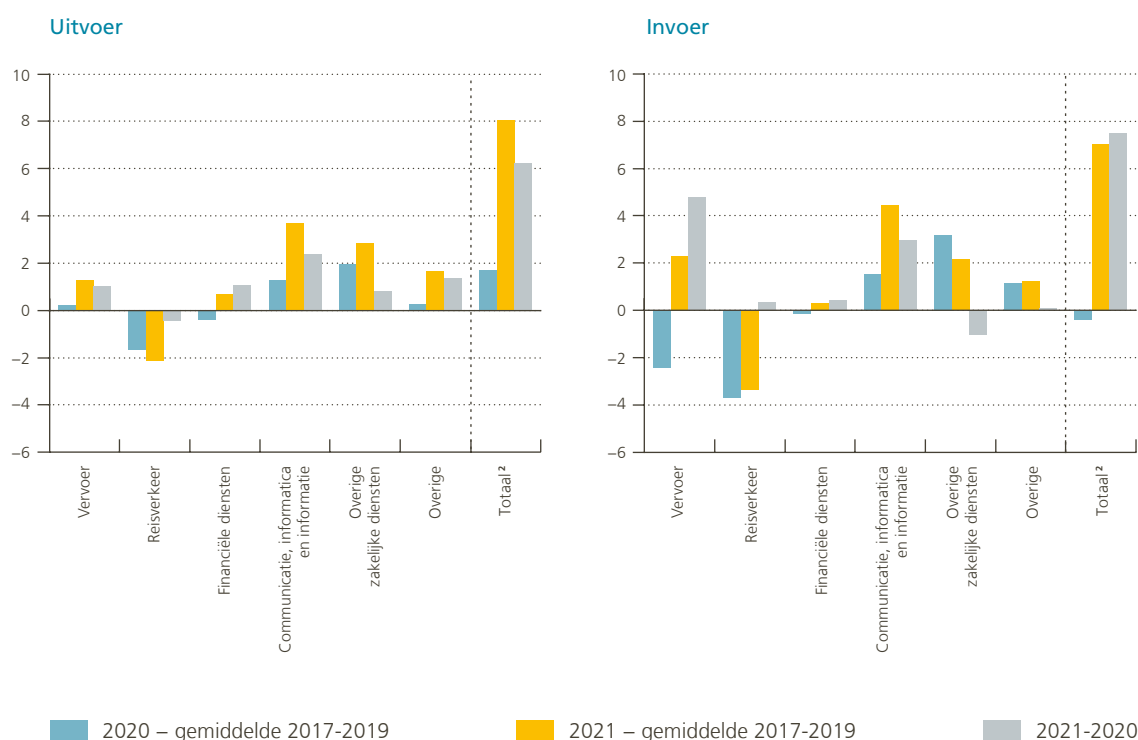
gelijkaardig was aan die op wereldniveau, met uitzondering van het laatste kwartaal van het jaar toen een voorraadeffect werd vastgesteld, werd het handelsverkeer met het VK begin 2021 minder dynamisch, in het bijzonder op het vlak van de invoer. In het tweede en derde kwartaal van 2021 viel de goedereninvoer verder terug, terwijl de uitvoer van veel goederencategorieën, met name van farmaceutische producten, opveerde. Wat de handel in diensten betreft, daalden zowel de uitvoer naar als de invoer uit het VK in de eerste helft van 2021, voornamelijk onder invloed van de handel in vervoersdiensten, reisverkeer, financiële diensten en overige zakelijke diensten, vier van de belangrijkste sectoren van de handel in diensten met het VK. In de loop van het derde kwartaal heeft de uitvoer

van diensten naar het VK zich weliswaar hersteld, in tegenstelling tot de invoer. Over het geheel genomen en ondanks de omvang van deze schommelingen – die waarschijnlijk nog groter zouden zijn geweest zonder een gezamenlijk akkoord tussen de twee partijen – lijkt de handelsbalans van België met het Verenigd Koninkrijk in de eerste negen maanden van 2021 een overschot te vertonen, en wel in sterkere mate dan het gemiddelde van de drie voorgaande jaren, voornamelijk als gevolg van de daling van de invoer van goederen.

Grafiek 3.16

De handel in diensten herstelt zich

(bijdragen aan de groei; eerste drie kwartalen van het jaar; in procentpunten tenzij anders vermeld¹)

Bron: NBB.

1 Gegevens volgens de betalingsbalans.

2 Veranderingspercentage t.o.v. de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar.

Een iets groter financieringsvermogen van de Belgische economie

Al met al, ermee rekening houdend dat het primaire inkomen (waaronder het inkomen uit arbeid en beleggingen en investeringen betaald aan en ontvangen uit het buitenland) en het secundaire netto-inkomen (voornamelijk overdrachten van huishoudens en de overheid) ten opzichte van het buitenland uitgedrukt in procenten van het bbp slechts licht zijn gewijzigd, is het overschot op de lopende rekening van België toegenomen van ongeveer 0,8% bbp in 2020 tot 2% in 2021. Deze ontwikkeling komt ook tot uiting in de licht toegenomen financieringscapaciteit van de Belgische economie ten opzichte van het buitenland. De financieringsbehoefte van de overheid is immers gedaald ten opzichte van het historische niveau in 2020, al blijft ze in historisch perspectief

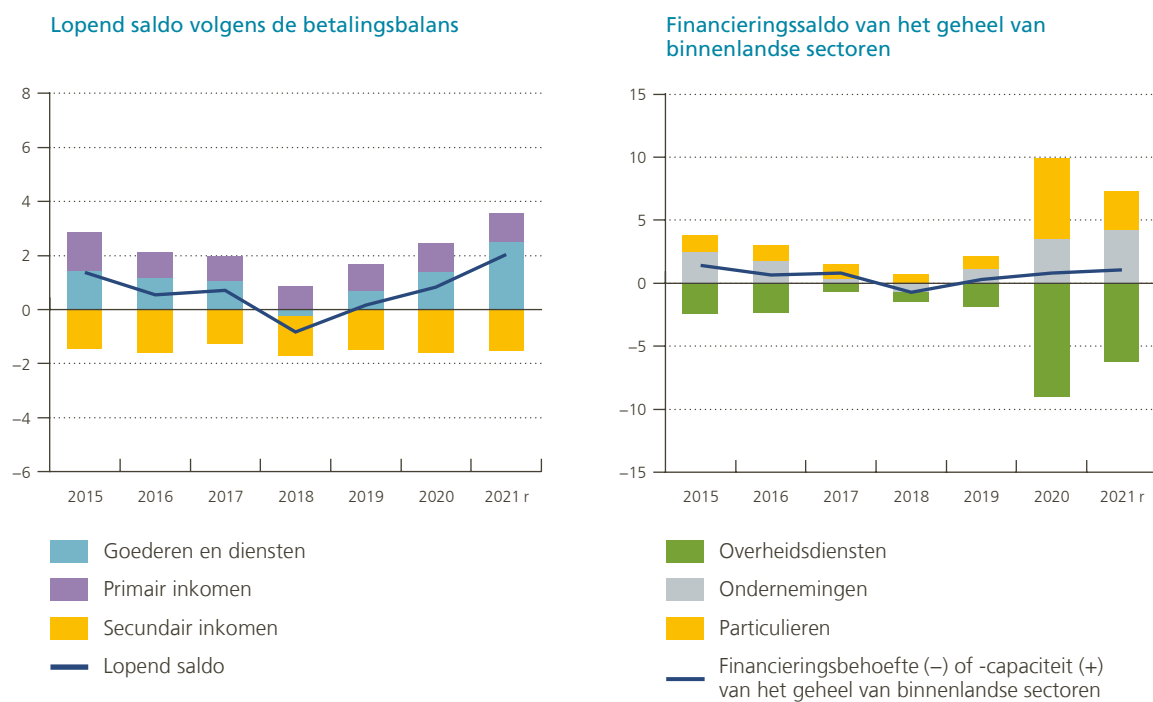
aanzienlijk (6,2% van het bbp). De grotere financieringscapaciteit van de ondernemingen heeft eveneens positief bijgedragen tot deze situatie ten opzichte van het buitenland. Het beschikbaar inkomen van de ondernemingen nam in 2021 namelijk toe als gevolg van een gestegen bruto exploitatieoverschot, dat de stijging van hun investeringen compenseerde. Samen beschouwd zagen de overheid en de ondernemingen hun financieringsbehoefte dus afnemen en dat wist de verminderde financieringscapaciteit van de particulieren te compenseren. Hun sparen is immers afgenomen – ook al blijft hun spaarquote aanzienlijk – en hun investeringen in woningen zijn weer toegenomen nadat ze waren gedaald in 2020.

Grafiek 3.17

De financieringscapaciteit en het overschot op de lopende rekening namen toe

(in % bbp, tenzij anders vermeld)

Bronnen: INR, NBB.